

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πολιτικές για την Μετανάστευση, τις Κοινωνικές Διακρίσεις και την Ιδιότητα
του Πολίτη

Ελευθερία και θρησκευτική επιλογή: Η περίπτωση του Ισλάμ.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κωνσταντίνα Αγρίου - Αντωνίου

Τριμελής εξεταστική επιτροπή: Εμμανουήλ Σπυριδάκης, καθηγητής, επιβλέπων.

Μαρία Νικολακάκη, αναπληρώτρια καθηγήτρια.

Ανδρέας Φερόνας, αναπληρωτής καθηγητής.

Κόρινθος, 2021

Σύνολο κειμένου : 19.207 λέξεις

Copyright © 2021 Κωνσταντίνα Αγρίου - Αντωνίου

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

Αφιέρωση

Θα ήθελα να αφιερώσω τη μεταπτυχιακή διπλωματική μου εργασία στους γονείς μου, Κωνσταντίνο Άγριο και Έφη Αντωνίου, καθώς και στην επιστήθια φίλη μου Κωνσταντίνα Γιουρούση.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον κ. Σπυριδάκη Εμμανουήλ, για τη δυνατότητα που μου έδωσε να πραγματοποιήσω την μεταπτυχιακή διπλωματική μου εργασία, καθώς και για τον πολύτιμο χρόνο που διέθεσε για την περάτωσή της.

Contents

Contents	iv
0. Εισαγωγή	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ	8
2.1. Προσεγγιστικές μέθοδοι μελέτης της θρησκείας	11
2.2. Η επιρροή της θρησκείας στη διατροφή	18
2.3. Έθνος και θρησκεία στην παγκοσμιοποίηση	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	25
3.1. Η ποικιλομορφία του θρησκευτικού μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα	25
3.2. Η μουσουλμανική παρουσία στην Ελλάδα	27
3.3. Η θρησκείωση της μειονοτικής πολιτικής στην Ελλάδα και την Τουρκία	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΙΣΛΑΜ	32
4.1. Τι είναι το Ισλάμ	32
4.2. Τι πιστεύουν οι Μουσουλμάνοι	33
4.3. Τι πρέπει να κάνουν οι Μουσουλμάνοι	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ	47
6.1. Αποτελέσματα έρευνας	47
6.2. Ανάλυση συνεντεύξεων	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	61
ΕΝΤΥΠΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	65
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	66
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	67

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Ελευθερία και θρησκευτική επιλογή: Η περίπτωση του Ισλάμ», εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών: Πολιτικές για την μετανάστευση, τις κοινωνικές διακρίσεις και την ιδιότητα του πολίτη. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί ο ρόλος της θρησκείας στη ζωή του ατόμου. Ο βασικός θρησκευτικός άξονας που αναλύεται είναι το Ισλάμ, καθώς και τα δικαιώματα, οι υποχρεώσεις και οι ελευθερίες που επιτρέπει και επιβάλλει. Πως η θρησκευτική ταυτότητα του ατόμου επηρεάζει την ελευθερία του, τόσο την ατομική όσο και την κοινωνική. Μέσα από την ανάλυση των μεθόδων και των προσεγγίσεων που ορίζει το Ισλάμ, θα γίνει κατανοητή και η επιρροή που ασκεί στην ζωή του εκάστοτε ατόμου, άνδρα ή γυναίκας σε κοινωνικό θρησκευτικό και πολιτικό πλαίσιο.

Λέξεις κλειδιά: θρησκεία, Ισλάμ, Κοράνιο, δικαιώματα, ελευθερία, θρησκευτική ταυτότητα, κοινωνία

ABSTRACT

This dissertation entitled "Freedom and Religious Choice: The Case of Islam", was prepared in the framework of the postgraduate program: Immigration Policies, Social Discrimination and Citizenship. The purpose of this paper is to investigate the role of religion in the life of the individual. The main religious issue being analyzed is Islam, as well as the rights, obligations and freedoms that it allows and imposes. How the individual's religious identity affects his freedom, both individual and social. Through the analysis of the methods and approaches defined by Islam, the influence it exerts on the life of each individual, man or woman in a social, religious and political context, will be understood.

Keywords: religion, Islam, Koran, rights, freedom, religious identity, society

0. Εισαγωγή

Η θρησκεία παίζει κεντρικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων. Η κάθε θρησκεία έχει στόχο να δίνει νόημα και βοήθεια στη ζωή των πιστών της. Προσπαθεί να τους δίνει εξηγήσεις όσον αφορά την ύπαρξή τους αλλά και μετά το τέλος της (μεταθανάτιο ζωή). Σε ολόκληρο τον κόσμο υπάρχουν αναρίθμητες θρησκείες, όπου στις περισσότερες εμπεριέχεται και ένα μεγάλο πλήθος υπο-αιρέσεων, και γι' αυτό αποτελούν συχνά αντικείμενο μελέτης από θεολόγους, κοινωνιολόγους, ανθρωπολόγους και ιστορικούς.

Στην εργασία που ακολουθεί το θέμα μας σχετίζεται άρρηκτα με τη θρησκεία, όμως ο κύριος άξονας που μας ενδιαφέρει και προσπαθούμε να κατανοήσουμε είναι άλλος. Θέλουμε να επικεντρωθούμε στο εάν οι άνθρωποι λόγω της θρησκείας που έχουν επιλέξει μπορεί να περιοριστεί η ελευθερία τους, λόγω της επιρροής που ασκούν πολλές φορές οι θρησκευτικοί κανόνες στη κοινωνία. Επιπλέον θέλουμε να διαπιστώσουμε κατά πόσο η θρησκευτική ταυτότητα είναι ικανή να επηρεάσει την ένταξη των ανθρώπων σε μια ετερόθρησκη κοινωνία.

Η παρουσίαση ξεκινά με τις βασικές διατάξεις για τη θρησκευτική ελευθερία, η οποία αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα για κάθε άνθρωπο. Είναι ένα οικουμενικό δικαίωμα που ισχύει για όλους ανεξαρτήτως, χωρίς να δίνεται σημασία σε κριτήρια όπως το φύλο, η ηλικία, η εθνικότητα, η καταγωγή και γενικά στο ποιος είναι ο καθένας. Ακολουθεί ένα κεφάλαιο που αποτελεί μια προσπάθεια να αναφέρει διάφορες πραγματεύσεις που έχουν γίνει γύρω από τη θρησκεία ως προς τις κατευθύνσεις που μπορεί να μελετηθεί αυτή. Ο λόγος που γίνεται αυτό είναι για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε, αρχικά τι είναι η θρησκεία υπό το πρίσμα του γενικού και ύστερα να εισχωρήσουμε και στα ερωτήματα που ερευνούμε. Επιπλέον γίνεται αναφορά για την περίπτωση της Ελλάδας, διότι είναι μια χώρα με έντονη θρησκευτική ποικιλομορφία και θα μας βοηθήσει στην ολοκλήρωση της εικόνας που θέλουμε να φτιάξουμε. Στην συνέχεια έχουμε την ανάλυση της θρησκείας που έχουμε επιλέξει να ερευνήσουμε και των κανόνων που ακολουθούν οι πιστοί της. Η

θρησκεία που επιλέχθηκε είναι το Ισλάμ, γιατί ναι μεν απέχει πολύ από την επίσημη θρησκεία της Ελλάδας, όμως έχουμε μεγάλα ποσοστά μουσουλμάνων στην χώρα μας. Αποτελεί μια θρησκεία άξια έρευνας, διότι είναι πολύ διαφορετική με τον Χριστιανισμό και έχει αναρίθμητους κανόνες ως το πώς πρέπει να ζουν, να συμπεριφέρονται ακόμα και πως να τρέφονται οι πιστοί της.

Εν κατακλείδι έχουμε το ερευνητικό μέρος με τον ορισμό του ερευνητικού προβλήματος μας, τους θεματικούς άξονες καθώς και ποία είναι τα ερευνητικά ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν. Κατ' επέκταση έχουμε την μεθοδολογία που ακολούθησε η ερευνά μας και με ποιο τρόπο θα προσπαθήσουμε να εξάγουμε τα αποτελέσματα τα οποία θέλουμε. Τέλος παρατίθενται τα αποτελέσματα μέσω της μεθόδου ανάλυσης συνεντεύξεων και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την υλοποίηση της κοινωνικής έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Η θρησκευτική ελευθερία είναι ένα θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα. Η κατανόηση αυτού του δικαιώματος είναι απλή μα συνάμα πολύπλοκη υπόθεση. Εκτός των διώξεων που έχουν υποστεί θρησκευτικές μειονότητες, έχουμε επιπλέον θέματα τα οποία αφορούν τόσο τον τρόπο έκφρασης, ένδυσης, εκπαίδευσης όσο και διάφορες διακρίσεις σε εργασιακούς χώρους λόγω της επιλογής θρησκείας κάποιου ανθρώπου. Έτσι το ζήτημα της θρησκευτικής ελευθερίας έχει απασχολήσει έθνη,κοινωνίες,ανθρώπους μέχρι και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης κερδίζοντας μια ιδιαίτερη θέση παγκοσμίως. Πριν το 1948 δεν υπήρχαν νομικές υποχρεώσεις όσον αφορά τα διεθνή ανθρώπινα δικαιώματα με στόχο την προστασία του συγκεκριμένου δικαιώματος στην θρησκεία.

Πριν την εξιστόρηση των βασικών διατάξεων να πούμε ότι η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ), η οποία παρ'ότι λειτούργησε σαν αφετηρία στην δημιουργία ενός δρόμου προόδου και εδραίωσης για τα δικαιώματα της θρησκείας, έγινε σαν απάντηση στην φρίκη που προκλήθηκε από το Ολοκαύτωμα του Β' Παγκοσμίου πολέμου, όπου έληξε το Σεπτέμβριο του 1945.

Τον Οκτώβριο του 1945, λίγο μετά από το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου ιδρύθηκαν τα Ηνωμένα Έθνη (ΟΗΕ), τα οποία είχαν ως κύριο στόχο να υπάρχει ειρήνη σε όλα τα έθνη του κόσμου. Μια επιτροπή ανθρώπων, οι οποίοι ήταν εκπρόσωποι χωρών με επικεφαλής την Α.Ε. Roosevelt, τη σύζυγο του προέδρου των ΗΠΑ F.D. Roosevelt, συντάσσουν ένα ειδικό έγγραφο, την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο οποίο διακηρύσσονται όλα τα δικαιώματα που πρέπει να έχει κάθε άνθρωπος. Στις 10 Δεκεμβρίου του 1948 στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στο Παρίσι ανακοινώθηκε δημοσίως η Οικουμενική Διακήρυξη, η οποία προάγει το σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιακών ελευθεριών του. Σήμερα ο ΟΗΕ απαρτίζεται από 193 μέλη κράτη που έχουν υπογράψει την ΟΔΔΑ. Τέλος η Οικουμενική Διακήρυξη αποτελείται από 30 άρθρα, εμείς θα αναφέρουμε μόνο το άρθρο 18 το οποίο αφορά την θρησκεία (For : Church of Scientology International, 2017).

Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1948 (ΟΔΔΑ), Άρθρο 18:

Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Σε αυτό το δικαίωμα περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεποιθήσεων, καθώς και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του, μόνος του ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, καθώς και με τη διδασκαλία, άσκηση, τη λατρεία και τη τέλεση θρησκευτικών τελετών.

Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα 1966 (ΔΣΑΠΔ), Άρθρο 18:

Όπως και στο Άρθρο 18 της ΟΔΔΑ του 1948, το ίδιο ισχύει και εδώ με την προσθήκη ότι κανείς δεν υπόκειται σε καταναγκασμούς που θα παρεμπόδιζαν την ελευθερία της επιλογής

του στη θρησκεία. Οι μόνες περιπτώσεις περιορισμών είναι όταν ορίζονται από το νόμο ως απαραίτητο μέσο για τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης, υγείας, ασφάλειας και ηθικής περί θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων ατόμων. Τέλος τα Συμβαλλόμενα κράτη στο παρόν Σύμφωνο αναλαμβάνουν επίσης την υποχρέωση να σέβονται την ελευθερία των γονέων και κηδεμόνων και ανάλογα με την περίπτωση να φροντίσουν τα παιδιά τους όσον αφορά την ηθική και θρησκευτική αγωγή τους, πάντα σύμφωνα με τις πεποιθήσεις τους.

Το σύμφωνο αυτό μαζί με την Οικουμενική Διακήρυξη και τη Διεθνής Συνθήκη για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ICESCR, 1966), απαρτίζουν τη Διεθνή Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Τελική Πράξη του Ελσίνκι 1975, Αρχή VII:

Τα Κράτη που συμμετέχουν θα σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, καθώς και την ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας απαλλαγμένοι από διακρίσεις που αφορούν φυλή, φύλο, γλώσσα ή θρησκεία.

Διακήρυξη του ΟΗΕ για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Μισαλλοδοξίας και Διακρίσεων Λόγω Θρησκείας ή Πεποιθήσεων 1981 (Διακήρυξη ΟΗΕ), Άρθρο 1:

- 1) Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της θρησκείας και της συνείδησης, καθώς και την επιλογή το πως θα εκδηλώσει την πίστη του και θα την μεταδώσει.
- 2) Κανένας άνθρωπος δεν θα υπόκειται σε εξαναγκασμό για τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις ή την επιλογή της θρησκείας του.
- 3) Τέλος η ελευθερία θρησκευτικής εκδήλωσης μπορεί να περιοριστεί βάσει νόμου για λόγους που αφορούν την προστασία της δημόσιας τάξης, υγείας, ασφάλειας και την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.

Γενικά τα στοιχεία του δικαιώματος για την ελευθερία σκέψης, συνείδησης, θρησκείας και πεποιθήσεων περιλαμβάνουν:

- 1) Την ελευθερία για την αλλαγή θρησκείας ή πεποιθήσεων του ατόμου με
 - Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, 1948 (ΟΔΔΑ), Άρθρο 18.
 - Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, 1950 (ΕΣΔΑ), Άρθρο 9(1).
 - Έγγραφο της Κοπεγχάγης του ΟΑΣΕ, 1990, Άρθρο 9(4).
- 2) Την ελευθερία να έχει ή να υιοθετεί κανείς μια θρησκεία της επιλογής του με
 - Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, 1966 (ΔΣΑΠΔ), Άρθρο 18(1).
- 3) Την ελευθερία από τον εξαναγκασμό που θα έθετε σε κίνδυνο την ελευθερία του ατόμου να έχει ή να υιοθετήσει μια θρησκεία ή πεποιθήσεις της επιλογής του με
 - Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, 1966 (ΔΣΑΠΔ), Άρθρο 18(2).
 - Διακήρυξη του ΟΗΕ, 1981, Άρθρο 1(2).
- 4) Την ελευθερία εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων στη λατρεία, τη τήρηση, την πρακτική άσκηση και τη διδασκαλία με
 - Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, 1948, Άρθρο 18.
 - Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, 1966 (ΔΣΑΠΔ), Άρθρο 18(1).
 - Διακήρυξη του ΟΗΕ, 1981, Άρθρο 1.
 - Έγγραφο ΟΑΣΕ της Διακήρυξης της Βιέννης, 1999, Άρθρο 16.
- 5) Επιτρεπόμενοι περιορισμοί της ελευθερίας να εκδηλώνει το άτομο τη θρησκεία του ή τις πεποιθήσεις του με
 - Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, 1966 (ΔΣΑΠΔ), Άρθρο 18(3).
 - Διακήρυξη του ΟΗΕ, 1981, Άρθρο 1(3).

Εν κατακλείδι κάθε άτομο είναι ελεύθερο να επιλέξει τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις που επιθυμεί. Ακόμα και αν αυτές είναι θειστικές και μη, ή αθειστικές, διότι υπάγονται στις

διατάξεις. Σαφώς και ένα άτομο μπορεί να αλλάξει στην πορεία της ζωής του θρησκεία και δεν είναι υποχρεωμένο ούτε να αποκαλύψει τις σκέψεις του, ούτε να αιτιολογήσει την επιλογή του. Η ελευθερία αυτή τίθεται σε περιορισμούς όταν απειλούνται οι ελευθερίες άλλων ατόμων, η δημόσια ασφάλεια ή τάξη πάντα βάσει νόμου, γιατί ο νόμος είναι απαλλαγμένος από διακρίσεις. Στο σημείο αυτό ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το Άρθρο 4(2) του ΔΣΑΠΔ και το Άρθρο 29&30 της ΟΔΔΑ, όπου αναφέρει ότι δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση από την ελευθερία αυτή ακόμα και κατά τη διάρκεια μιας «κατάστασης δημόσιας έκτακτης ανάγκης που απειλεί τη ζωή του έθνους». Βέβαια έχουν συμβεί στην πορεία της ιστορίας περιστατικά εξαναγκασμού, όπως περιορισμός πολιτικών δικαιωμάτων ή πρόσβασης σε ιατρική φροντίδα, τα οποία σαφώς και είναι κατακριτέα. Βλέπουμε ότι οι διατάξεις έχουν προνοήσει για οποιοδήποτε ζήτημα μπορεί να προκύψει και έχουν δώσει λύσεις για την αποφυγή προβλημάτων.

Όλα αυτά που αναφέραμε αφορούσαν καθαρά το άτομο, όμως υπάρχουν πρόσωπα που ανήκουν σε θρησκευτικές μειονότητες και δεν πρέπει να στερούνται του δικαιώματος, στη κοινότητα μαζί με άλλα μέλη της ομάδας τους να ισχυρίζονται και να εξασκούν τη δική τους θρησκεία. Υπάρχουν πολλά Κράτη που έχουν μειονότητες, οι οποίες μιλούν τη δική τους γλώσσα ή πολιτισμό και έχουν τη δική τους θρησκεία. Τα Κράτη αυτά είναι υποχρεωμένα να τις προστατεύουν, να τις σέβονται και να προωθούν πολιτικές και συνθήκες όπου θα αναγνωρίζεται η ταυτότητα αυτών των μειονοτήτων με πλήρη ισότητα. Αυτό επιτεύχθηκε μέσα από επιπλέον διατάξεις, οι οποίες είναι οι εξής:

- Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, 1966 (ΔΣΑΠΔ), Άρθρο 27.
- Έγγραφο ΟΑΣΕ της Διακήρυξης της Βιέννης, 1999, Άρθρο 19.
- Έγγραφο ΟΑΣΕ της Διακήρυξης της Κοπεγχάγης, 1990, Άρθρο 1&2.
- Διακήρυξη ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων που ανήκουν σε Εθνικές ή Εθνοτικές, Θρησκευτικές ή Γλωσσικές Μειονότητες, 1992, Άρθρο 4.

Ο καθένας έχει το δικαίωμα για ίση και αποτελεσματική προστασία κατά των διακρίσεων με βάση τη θρησκεία και τις πεποιθήσεις τους. Αυτό το δικαίωμα περιλαμβάνει τα εξής συστατικά μέρη:

- Τα Κράτη αναλαμβάνουν να σέβονται και να διασφαλίζουν για όλα τα άτομα εντός της επικράτειας και της δικαιοδοσίας τους, τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στο ΔΣΑΠΔ, χωρίς καμία διάκριση, πόσο μάλλον της θρησκείας τους [Άρθρο 2(1), του ΔΣΑΠΔ 1966].
- Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου και έχουν το δικαίωμα να προστατεύονται εξίσου από το νόμο, χωρίς διακρίσεις (Άρθρο 26, ΔΣΑΠΔ 1966).
- Ο νόμος πρέπει να απαγορεύει τις διακρίσεις και να εγγυάται σε όλους ίση και δίκαιη προστασία και αντιμετώπιση έναντι κάθε διάκρισης (Άρθρο 26, ΔΣΑΠΔ 1966).
- Προστασία κατά των διακρίσεων από οποιοδήποτε κράτος, ίδρυμα και ομάδα ατόμων λόγω της θρησκευτικής του επιλογής [Διακήρυξη ΟΗΕ 1981, Άρθρο 2(1) & 4].
- Τα δικαιώματα των γονέων σε σχέση με την ελευθερία της θρησκείας ή των πεποιθήσεων [ΔΣΑΠΔ 1966, Άρθρο 18(4)], [Έγγραφο ΟΑΣΕ της Βιέννης 1999, Άρθρο 16(στ) & 16(ζ)].

Τέλος τα Κράτη πρέπει να απαγορεύουν δια νόμου οποιαδήποτε προάσπιση εθνικής, φυλετικής ή θρησκευτικής έχθρας που αποτελεί υποκίνηση διακρίσεων, εχθρότητας ή βίας και πρέπει να θεσπίσουν νόμους γι' αυτό. Έτσι δεσμεύονται να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα και να προστατεύουν άτομα ή ομάδες που έχουν γίνει στόχος προπαγάνδας και μίσους καθώς και τις περιουσίες τους. Με αποτέλεσμα την πρόληψη χειρότερων καταστάσεων (Άρθρο 20 του ΔΣΑΠΔ 1966). [For : USCIRF, 2010]

Όσον αφορά τη χώρα μας, το 1985 και μετά αναγνωρίστηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του ανθρώπου, το δικαίωμα της ατομικής προσφυγής, το οποίο αφορά περιπτώσεις προστασίας θρησκευτικής ετερότητας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση από πλευρά της ασκεί πίεση στην Ελλάδα για προσαρμογή της έννομης τάξης ως προς τη θρησκευτική

ετερότητα. Βέβαια υπάρχουν βήματα εξέλιξης αν αναλογιστούμε ότι από το 1985 μέχρι το 2001 υπήρξαν 16 αποφάσεις που αφορούσαν τέτοιες θρησκευτικές περιπτώσεις (Σισιλιάνος, 2001,σσ.1-11).

«Η παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησαν σε πράξεις βαρβαρότητας, και η πιο υψηλή επιδίωξη πρέπει να είναι η λύτρωση του από το τρόμο και την αθλιότητα. Ουσιαστική σημασία έχει, τα ανθρώπινα δικαιώματα να προστατεύονται από ένα καθεστώς δικαιοσύνης, ώστε ο άνθρωπος να μην βρίσκει έσχατο καταφύγιο σε εξεγέρσεις» (Προοίμιο, Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, 1948) .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Η θρησκεία παίζει κεντρικό ρόλο στην οργάνωση και στον τρόπο ζωής των ανθρώπων, και προσπαθεί να εξηγήσει την ύπαρξη μας σε αυτόν τον κόσμο, την ύπαρξη του Θεού και καθοδηγεί την πορεία μας προς Αυτόν. Η θρησκεία επίσης έχει κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας των ανθρώπων.

Στον δυτικό κόσμο οι πιο σπουδαίες θρησκείες αλλά και οι αιρέσεις έχουν καταγραφεί και μελετηθεί από τους ειδικούς στο είδος τους, θεολόγους, με λεπτομέρειες. Στην Ανατολή δεν συμβαίνει το ίδιο, γιατί αποκλείεται ο ρόλος των θεολόγων από το κράτος με σκοπό τον περιορισμό και το φανατισμό των κοινωνιών. Στη Δύση φαίνεται πως υπάρχει συγχώνευση θρησκειών βάση περιοχών για να είναι κατανοητές, ενώ στην Ασία υπάρχει

πλήθος θρησκειών με διαφορετικές ιδεολογίες. Επιπλέον πρέπει να αναφερθεί ότι υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού που ασπάζεται τον αγνωστικισμό, ή είναι άθεο.

Η θρησκεία υπήρχε ανέκαθεν πάνω στη γη από την αρχαιότητα. Αυτό που γνωρίζουμε είναι ότι ο κόσμος ξεκίνησε από το καλό, από τον παράδεισο και εν συνέχεια είδαμε την εμφάνιση του κακού. Υπάρχουν πολλές απόψεις γύρω από το καλό και το κακό και για να μιλήσουμε με άλλους συναφείς όρους, για το τι είναι ηθικό και τι όχι. Πολλοί υποστηρίζουν ότι η κατεύθυνση που έχει πάρει ο κόσμος είναι από το κακό στο καλό. Το θέμα όμως έχει να κάνει κυρίως με την ηθική και τον άνθρωπο. Η ιστορία των χρόνων έχει δείξει τις προσπάθειες που έχουν γίνει για να εξηγήσουν πότε και γιατί ένας άνθρωπος δεν είναι ηθικός. Ο άνθρωπος, μελετάτε ως υποκείμενο και είναι εκ φύσεως υγιής στο σώμα, άρα ένα εύλογο συμπέρασμα είναι να είναι και στη ψυχή. Όταν ένα άτομο κάνει κάποιες κακές ή παράνομες πράξεις αυτομάτως τον θεωρούμε κακό άνθρωπο. Οι πράξεις όμως έχουν χωριστεί σε καλές και κακές, επομένως έτσι κατηγοριοποιούνται ανάλογα και αυτοί που τις πράττουν. Όλη αυτή η θεωρία που μας έχει απασχολήσει πρέπει να αναλυθεί περισσότερο. Οι αιτίες και οι συνέπειες των πράξεων παίζουν ρόλο σε όλη την διαδικασία και εφόσον έχουμε ελεύθερη βούληση, η πράξη εξαρτάται αποκλειστικά από εμάς. Ετσι βλέπουμε την εμφανή σύγκρουση που δημιουργείται με την άποψη εκ φύσεως. Ο Immanuel Kant πίστευε ότι ο άνθρωπος δεν είναι εκ φύσεως ούτε καλός ούτε κακός ή μπορεί να είναι και τα δύο ταυτόχρονα.

Όλοι οι άνθρωποι γνωρίζουν τι σημαίνει ηθική και ο καθένας έχει μια δική του που μπορεί να διαφέρει από του διπλανού του. Σαν όντα έχουμε την ανάγκη για επικοινωνία με άλλους, για συντροφικότητα και ταυτόχρονα να είμαστε όλοι διαφορετικοί με την δική μας προσωπικότητα και θέληση. Πολλά είναι αυτά που απαρτίζουν την σκέψη μας και ένα από αυτά είναι η θρησκεία, στην οποία το ηθικό στοιχείο είναι κυρίαρχο. Η θρησκεία βοηθά τον άνθρωπο να γίνεται καλύτερος, να έχει γνώμονα την ηθική και δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου άνθρωποι βρέθηκαν σε κρίσιμες καταστάσεις και τους βοήθησε η πίστη τους να το ξεπεράσουν και να μην πάρουν τον εύκολο και "ανήθικο δρόμο". Οι προσπάθειες έχουν στόχο το να είμαστε άξιοι προς το Θεό και να πράττουμε σωστά. Το να

βαδίζεις σε ένα ενάρετο μονοπάτι θέλει γενναιότητα και θάρρος για να το καταφέρεις. Σαφώς γνωρίζουμε ότι ο τέλειος, αλάθητος άνθρωπος δεν υπάρχει, εξάλλου « ο μόνος άνθρωπος που δεν κάνει λάθη, είναι ο άνθρωπος που δεν κάνει τίποτε » (Ρούζβελτ Θ). Όλη η προσπάθεια βασίζεται στο να παραδέχεσαι τα λάθη σου, να τα διορθώνεις και να μην γίνονται επίτηδες. Η θρησκεία έχει το θεϊκό στοιχείο της συγχώρεσης όπου εξομολογείσαι τις αμαρτίες σου διώχνοντας ένα βάρος από πάνω σου και έρχεσαι κοντά με το Θεό. Υπάρχουν βέβαια λαοί όπως οι Ινδοί που πιστεύουν ότι οι άνθρωποι είναι φυλακισμένα πνεύματα που ζουν σε σώματα ζώων, ως τιμωρία για τις αμαρτίες που είχαν κάνει.

Ο θεός δεν είναι τιμωρός και η ηθική της θρησκείας μπορεί να δημιουργήσει πολλά ερωτήματα, γεγονός που έχει συμβεί ήδη και δεν θα σταματήσει με την πάροδο του χρόνου. Είναι ένα θέμα τόσο αρχαίο αλλά ταυτόχρονα διαχρονικό και άξιο διερεύνησης (Kant, 1990).

Η θρησκεία έχει κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας των ανθρώπων. Η θρησκευτική ελευθερία είναι συνυφασμένη με την αυτονομία και βοηθά τον άνθρωπο να πορευτεί στην ζωή του. Η πίστη μας βοηθά να ξεπεράσουμε εμπόδια και σφάλματα, είναι μια πηγή δύναμης για τους ανθρώπους. Υπάρχει μια λεπτή γραμμή ανάμεσα στη πίστη και στη χειραγώγηση. Ο καθένας έχει λογική και συνείδηση και πορεύεται στη ζωή του με πυξίδα τη δική του ηθική. Μπορεί να επιλέξει που θα ανήκει, και σε τι θα πιστεύει, όμως δεν θα πρέπει να κάνει κατάχρηση του δικαιώματος του και να το επικαλείται σαν δικαιολογία για τις " κακές " πράξεις του. Δηλαδή αν κάποιος ανήκει θρησκευτικά αλλού, δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιήσει βία στον διπλανό του που έχει διαφορετική πίστη και έπειτα να επικαλεστεί ότι το έκανε για τη θρησκεία του. Δεν είναι λίγες οι φορές που έχει συμβεί αυτό το φαινόμενο και γι' αυτό το λόγο υπάρχει το εκάστοτε σύνταγμα και νομικό πλαίσιο κάθε χώρας για να λύνει τέτοιες καταστάσεις.

Η θρησκεία όπως είδαμε μπορεί να χαρακτηριστεί για πολλούς ανθρώπους σαν μια βαθιά δέσμευση, όμως μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σαν πρόσχημα για να προκαλέσει συγκρούσεις. Δεν είναι όλοι οι άνθρωποι υπέρ της θρησκευτικής ελευθερίας και κατά των

διακρίσεων. Για παράδειγμα όταν το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών στις 26 Ιουνίου 2015 ανακοίνωσε την απόφαση ότι μπορούν να γίνονται γάμοι ομοφυλόφιλων υπήρξαν αντιδράσεις. Οι υποστηρικτές της απόφασης το θεώρησαν σαν μια νίκη εναντίον των διακρίσεων και μια ευκαιρία στην ισότητα. Από την άλλη υπήρχαν και υπάρχουν μέχρι σήμερα άνθρωποι που δεν συμφωνούν με τους γάμους και ας μην κατανοούν ότι έτσι προάγουν τις διακρίσεις. Το συγκεκριμένο παράδειγμα είναι ιδανικό αρχικά γιατί ανήκει στην σφαίρα των κοινωνικών διακρίσεων, όμως ο πυρήνας των αντιδράσεων έχει και θρησκευτικό χαρακτήρα. Φυσικά οι συγκρούσεις δεν αφορούν μόνο την συγκεκριμένη περίπτωση, η ιστορία είναι γεμάτη από τέτοια παραδείγματα. Την αποικιακή εποχή οι ειρηνιστές Quakers διεκδίκησαν την απαλλαγή από τη θητεία τους στην πολιτοφυλακή, πιο πρόσφατα εργαζόμενοι του τομέα υγείας είναι αρνητικοί στις αμβλώσεις και αλλαγές φύλου και τέλος διάφορες θρησκευτικές ομάδες ζητούν εξαιρέσεις από το νόμο, όπως οι Σιχ ώστε να τους επιτρέπεται να έχουν όπλα (τελετουργικά στιλέτα). Όμως οι συγκρούσεις, οι διαφορές και οι αλλαγές είναι αυτά που απαρτίζουν τη κοινωνία μας, η οποία είναι περίπλοκη και πολιτισμική, άρα όλο και περισσότερο θα ερχόμαστε αντιμέτωποι με τέτοιες καταστάσεις.

Εξάλλου η ελευθερία της θρησκείας για να μπορέσει να προστατευτεί ικανοποιητικά πρέπει να ζει σε μια ουδετερόθρησκη κοινωνία (Corvino, Anderson and Girgis, 2017).

2.1. Προσεγγιστικές μέθοδοι μελέτης της θρησκείας

Καθώς ο κόσμος προχωράει με γρήγορους ρυθμούς και η κοινωνία μας θεωρείται πολυθρησκευτική, καταλαβαίνουμε πλέον ότι πολλές παρεξηγήσεις θα είχαν λυθεί εάν γνωρίζαμε περισσότερα για τα πιστεύω και τις πεποιθήσεις του διπλανού μας. Η παγκοσμιοποίηση θα τοποθετούσε την θρησκεία στο χρονοντούλαπο της ιστορίας, όμως αποδείχθηκε ότι η θρησκεία είναι αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας μας.

Η θρησκεία αποτελεί μια προσπάθεια για να μας εισάγει στα διαφορετικά συστήματα πίστης, να μας αναλύσει τα πιστεύω του κάθε ανθρώπου και να δείξει ποιά είναι τα όρια των παραδοσιακών θρησκειών. Με τις ακόλουθες προσεγγίσεις θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τα όσα διαφέρουν από τα δικά μας θρησκευτικά πιστεύω.

2.1.1.Εξελικτική προσέγγιση

Η θρησκειολογία, η μελέτη της θρησκείας δηλαδή, είναι μια διαδικασία που δεν χωρά προκαταλήψεις. Από τον πρωτόγονο άνθρωπο που πίστευε στη μαγεία και έκανε θυσίες σε πνεύματα και άγνωστες δυνάμεις, μέχρι την αντίληψη του 19^{ου} αιώνα, ότι είμαστε πλέον πιο εξελιγμένοι πνευματικά και πολιτισμικά, έρχεται ο 20^{ος} αιώνας με τους δύο παγκόσμιους πολέμους να προκαλέσει αντιρρήσεις. Τα έθνη που ήταν πολιτισμένα έδρασαν εναντίον άλλων εθνών με αναίσχυντο τρόπο, χρησιμοποιώντας ισχυρά όπλα καταστροφής. Η θρησκεία με την πάροδο του χρόνου εξελίσσεται χωρίς αμφιβολία σε μια διαδικασία κατανόησης του θεού, της ανθρωπότητας και του κόσμου, ενώ έκπληξη προκαλούν οι « πρωτόγονες φυλές », οι οποίες συντηρούν πιο εκλεπτυσμένες ιδέες περί πνευματικότητας» (Crawford, 2004, σ.24). Η μελέτη των κοινωνιών πρέπει να γίνεται με όρους που ισχύουν για την κάθε μια ξεχωριστά ανεξαρτήτως της θέσης που κατέχουν και δεν πρέπει ούτε να τις μετατοπίζουμε αλλά και ούτε να τις βάζουμε σε καλούπια και πλαίσια.

2.1.2.Ιστορική προσέγγιση

Η ιστορική προσέγγιση προσπαθεί να εξηγήσει το τι έχει συμβεί στην πάροδο του χρόνου. Αρχικά εξετάζονται οι πηγές πληροφοριών που μας δίνονται από τα αντικείμενα, το γραμματειακό και αρχαιολογικό υλικό, χωρίς να υπάρχει σύγκριση μεταξύ των θρησκειών. Δεύτερον υπάρχουν και οι πληροφορίες που προέρχονται από τους φιλοσόφους, τους επιστήμονες που προσπαθούν να εκμαιεύσουν την αλήθεια από οποιοδήποτε μέρος. Τέλος η εξέταση των ιερών βιβλίων και κειμένων κάθε θρησκείας αποτελεί αντικείμενο μελέτης

και πρέπει να είναι αντικειμενική. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η δυσκολία που αντιμετωπίζεται συνήθως είναι ότι πολλές φορές οι πληροφορίες είναι αποτελέσματα ανθρώπων που είναι οπαδοί κάποιας θρησκείας, άρα είναι υποκειμενικές. Γι' αυτό συνήθως όταν μελετάται μια θρησκεία γίνονται προσπάθειες να μην συσχετίζονται απόλυτα τα γεγονότα με τον πολιτισμό της εκάστοτε εποχής, γιατί τα συμπεράσματα έχουν δείξει ότι οι κατευθυντήριες δυνάμεις δημιουργίας μιας θρησκείας είναι κατά κόρον θεολογικές και όχι ιστορικές. Επιπλέον η ιστορία των θρησκειών αναπτύχθηκε τον 19^ο αιώνα και ο λόγος ήταν η επιθυμία του ανθρώπου να κάνει αυτή τη σύγκριση των διαφορετικών θρησκειών βασισμένη στην ιδέα της εξέλιξης.

2.1.3. Θεολογική προσέγγιση

Η θεολογική προσέγγιση έως και τον 21^ο αιώνα ήταν πιο παραδοσιακή και ασχολούνταν με τις θέσεις πίστεως, ώσπου εισάγεται μια πιο φιλελεύθερη στάση και αρχίζει να υπάρχει ενδιαφέρον για όλες τις θρησκείες πλην του Χριστιανισμού. Σε όλες τις θρησκείες ενέχεται πληθώρα θεολογιών. Τα ιερά κείμενα εμπεριέχονται στις παραδόσεις και στις ιερές γραφές, ένα παράδειγμα που το αποδεικνύει είναι η Αγία Τριάδα στη θρησκεία μας που μέσα στη Βίβλο δεν υπάρχει, όμως γνωρίζουμε για την τριαδικότητα του Θεού μέσω δηλώσεων και γεγονότων. Η μελέτη της θρησκείας είναι αυτή που έχει δημιουργήσει τα σύμβολα για της κάθε πίστη, όπως το σύμβολο Πίστεως της Χαλκηδόνας το 451 μ.Χ., που μελετά τη θεία και ανθρώπινη φύση του Θεού. Συμπερασματικά την θρησκεία μπορούμε να την αντιληφθούμε ως μέρος της ιστορίας των ιδεών.

2.1.4. Φιλοσοφική προσέγγιση

Η φιλοσοφική προσέγγιση μελετά τις μεθόδους που υιοθετούνται στη μελέτη της θρησκείας και αξιολογεί τα στοιχεία για να μπορέσει να προσεγγίσει ρεαλιστικά τις δηλώσεις πίστεως. Παλαιότερα ο σκοπός της ύπαρξης μας αλλά και η ύπαρξη του Θεού, το καλό και κακό, η ηθική και η μεταθανάτιο ζωή ήταν τα βασικά ερωτήματα για τους

φιλοσόφους. Όμως επιστημονικά δεν υπήρχαν αυτές οι απαντήσεις και έτσι θεωρήθηκαν μεταφυσικά. Με την πάροδο του χρόνου και τον εκσυγχρονισμό του κόσμου πλέον η φιλοσοφία εξελίχθηκε και ξεκίνησε να πειραματίζεται με αποτέλεσμα να χρησιμοποιεί γενικούς όρους και οι θρησκευτικές δηλώσεις να θεωρούνται ελλιπής ως προς το νόημα τους.

Σε αυτήν την προσεγγιστική μέθοδο συναντάμε δυσκολίες σχετικά με την ηθική και την αισθητική και όσον αφορά τη δυνατότητα των αισθήσεων. Ο λόγος της δυσκολίας είναι γιατί τα πράγματα πολλές φορές είναι διαφορετικά από ότι τα αντιλαμβανόμαστε, όπως στον Ηράκλειτο με τον ιδεατό κόσμο των πραγμάτων. Ουσιαστικά η θεολογική προσέγγιση δεν κατάφερε να παρουσιάσει όλες τις πτυχές της ανθρώπινης εμπειρίας παρόλο που προσέχει ιδιαίτερα τη γλώσσα και τα νοήματα. Σημαντικό γεγονός είναι ότι η θρησκευτική γλώσσα αναδέχθηκε με το έργο του Ludwig Wittgenstein, 1889-1951.

Ο εμπειρισμός γίνεται αποδεκτός, διότι τα ιερά βιβλία περιλαμβάνουν μαρτυρίες ανθρώπων που ακολούθησαν τον Χριστό λόγω χάρη. Για να καταφέρει ένας ιστορικός να βγάλει συμπέρασμα πρέπει να διαχωρίσει το εμπειρικό υλικό από τις μεταγενέστερες προσθήκες και τις απόψεις των συγγραφέων. Η γλώσσα της θρησκείας έχει ποικιλία σε μεταφορές, συμβολισμούς και αλληγορίες. Η επαλήθευση των θρησκευτικών ισχυρισμών σχετίζεται με τον εμπειρισμό, αλλά αποδεικνύεται και με άλλους τρόπους.

2.1.5 Ψυχολογική προσέγγιση

Από την πλευρά των ψυχολόγων όσον αφορά τη θρησκευτική εμπειρία η εξέταση γίνεται με γνώμονα τις συγκινησιακές πτυχές της. Υποστηρίζουν πως υπάρχουν άνθρωποι που έχουν βιώσει εκστασιαστικές καταστάσεις και έχουν δει οράματα. Ο *Ninian Smart* πιστεύει ότι η θρησκευτική εμπειρία ενέχει και την αντίληψη του άορατου κόσμου και έρχεται να αποκαλυφθεί από ένα αντικείμενο ή από ένα πρόσωπο. Αρκετές μελέτες επικεντρώνονται στο μυστικιστικό φαινόμενο που υπάρχει σε όλες τις θρησκείες. Ο *William James* θεωρούσε πως είναι καλό να πιστεύει κάποιος στο Θεό γιατί αυτό οδηγεί

πολλές φορές σε θετικά αποτελέσματα. Δεν τον απασχολούσε η αλήθεια μιας θρησκείας αλλά το πώς επιδρά στις ζωές των ανθρώπων μιας κοινωνίας. Διακρίνει τη θρησκεία σε δυο μέρη: στη θρησκεία της άρρωστης ψυχής και στη θρησκεία της νοήμονος ψυχής. Όπου στην πρώτη περίπτωση το άτομο προσπαθεί να σώσει την ψυχή του από την αμαρτία και προσπαθεί να ξαναγεννηθεί μέσα από τη μεταστροφή της και στη δεύτερη περίπτωση το άτομο δεν νιώθει αυτή την ανάγκη. Ο *Rudolf Otto* υποστήριξε πως το θεϊκό δέος βιώνεται και η θρησκευτική εμπειρία είναι κάτι που υπάρχει πιο μακριά από την κανονική εμπειρία. Έχει μοναδικότητα, γιατί βασίζεται ταυτόχρονα και στο τρόμο αλλά είναι και γοητευτική, κάτι το οποίο ανακάλυψε ο ίδιος μέσα από το Ισλάμ, τον Ινδουισμό και τον Χριστιανισμό. Το θεϊκό δέος κάνει το άνθρωπο να νιώθει ανάξιος (όπως το αίσθημα που είχε ο Ησαΐας στο ναό του Σολομώντα). Αυτό το συναίσθημα δεν μπορεί να εξηγηθεί με απλές λέξεις και όρους. Τέλος το θεϊκό δέος μπορεί να μεταβιβαστεί και σε άλλους, όμως μπορεί να προσεγγιστεί μέσα από τη μουσική, τις τελετουργίες, την γλώσσα, τους ύμνους και άλλα. Κάποια συναισθήματα που μπορούν να το περιγράψουν είναι ο φόβος, το μυστήριο και η μεγαλειότητα. Κατά τον *Sigmund Freud* αυτές οι εμπειρίες μπορούν να εξηγηθούν ψυχολογικά, θεωρούσε πως ο Θεός είναι μια παραίσθηση ή προβολή της πατρικής εικόνας την οποία και σέβεται ο γιος ταυτόχρονα όμως την μισεί, γιατί την ζηλεύει λόγω της αγάπης του προς την μητέρα.

Στην εποχή μας υπάρχει η άποψη πως τα φάρμακα μπορούν να φέρουν το άτομο μπροστά από μια θρησκευτική εμπειρία. Οι ψυχολόγοι εδώ έχουν διαφορετικές θεωρίες για τη θρησκεία. Σαν εργαλείο η θρησκευτική εμπειρία είναι εξαιρετικά χρήσιμη, γιατί καταφέρνει να εξετάσει το θρησκευτικό ένστικτο, τις χαρακτηριστικές ιδιότητες του ηγέτη και την επίδραση της αυθυποβολής του πλήθους προς μια θρησκεία. Ο ψυχολόγος δεν μπορεί να απαντήσει στο αν υπάρχει ή όχι Θεός και καλό θα είναι να συμμαχήσει με κοινωνιολόγους, γιατί η θρησκεία είναι και ατομικό και κοινωνικό φαινόμενο.

2.1.6. Κοινωνιολογική προσέγγιση

Στην κοινωνιολογική προσέγγιση γίνεται μια προσπάθεια διατύπωσης υποθέσεων όπου θα είναι εμπειρικά εξετάσιμες στο μέλλον. Το να κατανοήσουμε μια άλλη κοινωνία σημαίνει ότι πρέπει να την γνωρίσουμε από τη βάση της, τον πολιτισμό της, ο οποίος επηρεάζει και τη συμπεριφορά της. Έτσι μπορούμε να δούμε πως λειτουργεί μέσα της η θρησκεία, εάν ενώνει ή διαιρεί και αν έχει μακροζωία. Ο *Auguste Comte* είχε πει πως αν δεν υπήρχαν οι θεολόγοι, οι κοινωνίες θα είχαν παραμείνει πρωτόγονες και θα θύμιζαν κοινωνίες ανώτερων πιθηκοειδών. Ο *Emile Durkheim* μέσα από το έργο του για τους αυτόχθονες της Αυστραλίας απέδειξε, πως το τοτέμ είναι για αυτούς ένα ιερό αντικείμενο, που έχει απρόσωπη δύναμη η οποία βρίσκεται ανάμεσα στα αντικείμενα και στην ίδια τη φυλή. Επίσης θεωρεί πως η θρησκεία είναι η ίδια η κοινωνία, η οποία με τις τελετουργίες δημιουργεί την κοινωνική ενότητα. Ακόμη η θρησκεία είναι και λειτουργική και ουσιαστική, γιατί η ουσία δίνεται από τις πεποιθήσεις, ενώ οι λειτουργικές πτυχές της από τις πρακτικές. Είναι σημαντικό εδώ να σημειώσουμε ότι οι πεποιθήσεις όσο μπορούν να ενώνουν άλλο τόσο μπορούν και να διαιρούν. Σωστά λοιπόν θεωρούσε τη θρησκεία κοινωνική, όμως μπορεί να είναι και ατομικιστική. Ο *Max Weber* δεν συμφωνούσε με τον *Durkheim*, διότι πίστευε ότι η θρησκεία δημιουργεί κοινωνικές ομάδες. Ο χριστιανικός καλβινισμός έδωσε πολλά στοιχεία του στον καπιταλισμό τονίζοντας την έμφαση στην σκληρή δουλειά και τη φειδώ ως ένδειξη πίστης στο Θεό και στην επιλογή του. Οι κοινωνιολόγοι συχνά βγάζουν ελάχιστα συμπεράσματα, γιατί δίνουν έμφαση μόνο στον χριστιανισμό, όμως ο *Weber* παρατήρησε το θέμα από άλλη οπτική γωνία μελετώντας παγκόσμιες θρησκείες και μίλησε για πρώτη φορά για το θέμα της παραδειγματικής προφητείας και τη φύση της ηθικής. Η παραδειγματική προφητεία κρατά τις παραδόσεις, ενώ η ηθική ωθεί προς την κοινωνική αλλαγή. Ο *Karl Marx* βασιζόμενος στην άποψη του *Durkheim* υποστήριξε ότι η θρησκεία είναι μια ανθρώπινη κατασκευή.

Οι κοινωνιολόγοι ασχολούνται με τον τρόπο που οι μεταβαλλόμενες περιστάσεις επηρεάζουν τους θεσμούς, δηλαδή όταν ένας χαρισματικός ηγέτης ιδρύει μια θρησκεία αυτή μπορεί να γίνει θεσμός ο οποίος στοχεύει στη αύξηση της δύναμης της παγίωσης και της διάδοσης της πίστης, για παράδειγμα η θρησκεία των Σίχ και η στρατιωτική ισχύ στο Ισλάμ. Όμως ακόμη και σε κατάσταση ειρήνης η οργανωτική δομή της θρησκείας μπορεί

να αλλάξει τη πνευματική δύναμη με τη κοσμική μειώνοντας τον ενθουσιασμό και τον αυθορμητισμό, επειδή συνεχίζει τις διαμάχες σχετικά με τις πεποιθήσεις και τις τελετουργίες. Η έσχατη περίπτωση είναι όταν η πίστη δεν μπορεί να προσαρμοστεί στη κοινωνία και απομονώνεται, αυτό συμβαίνει γιατί προσπαθεί να συντηρήσει τα καλά στοιχεία του παρελθόντος εξυπηρετώντας το παρόν. Δεν είναι εύκολη αυτή η προσαρμογή γιατί οι κοινωνίες μεταβάλλονται με αποτέλεσμα να αμβλύνονται οι φυλετικές, κοινωνικές και θρησκευτικές διακρίσεις. Το εργαλείο για να ελλατωθούν οι διακρίσεις είναι η θρησκευτική εκπαίδευση στα σχολεία, ώστε τα παιδιά από πολύ μικρά να γνωρίζουν πως υπάρχουν και άλλες θρησκείες εκτός από τη δίκη τους και να μάθουν να εκτιμάνε τα έθιμα και τις πεποιθήσεις των υπολοίπων ,όποιες και αν είναι αυτές μέσα στη κοινωνία.

Οι κοινωνιολόγοι ξέρουν πάρα πολύ καλά πως μόνο όταν συμμετέχεις μέσα σε μια θρησκεία και στον πολιτισμό της μπορείς να την κατανοήσεις, έτσι καταφεύγουν στη μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης για να μπορέσουν να την ερευνήσουν.

2.1.7 Φαινομενολογική προσέγγιση

Η φαινομενολογική προσέγγιση είναι περιγραφική, διότι εξετάσει τις ομοιότητες και τις διαφορές προσπαθώντας να μην καταλήγει σε αξιολογικές κρίσεις , αποφεύγοντας τις συναισθηματικές ταυτίσεις με τον πολιτισμό και με τις πεποιθήσεις. Η εξέταση της γίνεται μέσα από τους ίδιους τους ανθρώπους και προσπαθεί να βρει κοινά πρότυπα ανάμεσα στις θρησκείες. Περιορίζεται στο ότι το ερμηνευμένο είναι τα στοιχεία που παρατηρεί ο ερευνητής χωρίς να ασχολείται με το αν τα ευρήματα των πεποιθήσεων είναι αληθή ή όχι. Χρειάζεται προσοχή για να μην μπερδεύουμε αυτό που βλέπουμε με αυτό που θέλουμε να δούμε. Με τη μέθοδο αυτή βάζουμε σε λειτουργία τη φαντασία μας για να μπορέσουμε να εισέλθουμε στη καθημερινότητα και τη νοοτροπία αυτών που είναι διαφορετικοί από εμάς. Τέλος παίρνει στοιχεία από άλλες προσεγγίσεις αλλά συνήθως την συναντάμε σε συμμετοχικές και επιτόπιες έρευνες.

2.1.8. Φεμινιστική προσέγγιση

Η φεμινιστική προσέγγιση εναντιώνεται στις ανδροκρατούμενες κοινωνίες, γιατί οι απόψεις περί κατωτερότητας των γυναικών διαχέονται στις κοινωνίες για να καταλαμβάνονται οι θέσεις ηγεσίας από τους άνδρες. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση οι ιερές γραφές είναι παράγωγα του αρσενικού γένους με έντονη τη σφραγίδα του και δεν δίνουν στις γυναίκες αρμόζουσες θέσεις στη θρησκεία και στη κοινωνία. Το ότι στα ιερά κείμενα γίνονται συνεχώς αναφορές στο αρσενικό γένος είναι το έναυσμα για εκστρατείες γυναικών όπου διεκδικούν αναθεωρημένες εκδόσεις των ιερών κειμένων και βιβλίων προσευχής.

Συμπερασματικά πρέπει όλες οι προσεγγίσεις να λαμβάνονται υπόψη στις μελέτες, γιατί καμία από αυτές από μόνη της δεν δίνει καθολική εικόνα της θρησκείας και των χαρακτηριστικών της (Crawford, 2004, σσ. 23-39).

2.2. Η επιρροή της θρησκείας στη διατροφή

Η κατανάλωση του φαγητού αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας του ανθρώπου και μια βιολογική ανάγκη που έχει σκοπό την επιβίωση. Οι άνθρωποι είμαστε παμφάγα όντα και για να ικανοποιήσουμε τις ανάγκες μας καταναλώνουμε πολλές ουσίες, όμως στην πραγματικότητα δεν τρώμε τα πάντα όπως μερικά ζώα. Έχουμε περιορισμό στη διατροφή μας, και ο λόγος από τη μια είναι ότι κάποιες τροφές που περιέχουν κυτταρίνη σε μεγάλη δόση (χορτάρι- φύλλα), δεν κάνουν για τον ανθρώπινο οργανισμό. Από μια άλλη σκοπιά γνωρίζουμε ότι η διατροφή μας μπορεί και έχει επηρεαστεί από άλλους παράγοντες.

Υπάρχουν ενδείξεις τόσο ιστορικά όσο και ανθρωπολογικά ότι αυτή η ανάγκη έχει επηρεαστεί από τη θρησκεία, τη κουλτούρα την παράδοση, τη κοινωνική τάξη και την εθνικότητα. Εάν συμμαρτυρούμε ότι στην Ευρώπη την εποχή που υπήρχε παλαιό καθεστώς οι βασιλικές αυλές είχαν επιβάλλει στα σπίτια μαγειρικές αλλαγές, βλέπουμε την

προσπάθεια της κοινωνικής τάξης για έλεγχο. Από την άλλη πλευρά βλέπουμε το θρησκευτικό έλεγχο που ασκείται σε πολλές περιπτώσεις, και ένα ξεκάθαρο παράδειγμα είναι το θέμα του ποτού. Σε χώρες που κυριαρχεί ο Χριστιανισμός ή Καθολικισμός δεν συμβαίνει συχνά, όμως σε χώρες με επίσημη θρησκεία το Ισλάμ, Ινδουισμό ή Ιουδαϊσμό οι απαγορεύσεις είναι ορατές.

Η ανάγκη αυτή είναι επηρεασμένη και διαμορφωμένη από τους παραπάνω παράγοντες και υπάγεται σε ένα πλαίσιο κανόνων και προτύπων, το οποίο έχει θέσει κατευθυντήριες γραμμές στη καθημερινότητα μας. Το είδος της τροφής, ο τρόπος που σερβίρεται το φαγητό, ο τρόπος μαγειρέματος και προετοιμασίας ακόμα και ο τρόπος κατανάλωσης διαφέρει ανάλογα την παράδοση και τη θρησκεία. Η ετοιμασία αυτή διαφέρει από εποχή σε εποχή βεβαίως. Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε το πώς αυτοί οι δύο παράγοντες επηρεάζουν όλη αυτή τη διαδικασία θα ήταν χρήσιμο να αναφέρουμε κάποια παραδείγματα. Αρχικά το είδος τροφής που κρίνεται κατάλληλο ποικίλει ανάλογα το θρήσκευμα που ακολουθεί κάθε άνθρωπος. Οι Ινδουιστές θεωρούν την αγελάδα ιερό ζώο βάση θρησκείας επομένως και δεν αγγίζουν το μοσχαρίσιο κρέας. Από την άλλη οι Μουσουλμάνοι και οι Εβραίοι δεν τρώνε το χοιρινό κρέας. Ακόμα οι Εβραίοι στις συνεστιάσεις τους συγκεκριμένα δεν τρώνε γαρίδες, καβούρια και καλαμάρια. Βέβαια πρέπει να αναφερθεί ότι σε πολλές χώρες όπως τη δική μας κοινωνία το είδος της τροφής έχει συνδυαστεί με τις κοινωνικές τάξεις, δηλαδή το χαβιάρι είναι προνόμιο των υψηλών στρωμάτων, ενώ τα όσπρια και το ψωμί είναι το "φαγητό των φτωχών". Όσον αφορά την προετοιμασία του φαγητού (ψήσιμο, καθάρισμα, είδος μαγειρέματος) διακρίνονται και εδώ διαφορές βάση παράδοσης. Οι Κινέζοι επιλέγουν να μαγειρεύουν στο παραδοσιακό wok που ψήνει αργά το φαγητό, ενώ σε πολλά χωριά της Ινδίας χρησιμοποιείται σαν καύσιμο μαγειρέματος η κοπριά από τις αγελάδες. Τέλος η ετοιμασία της τροφής μπορεί να είτε ατομική, είτε ομαδική και η κατανάλωση της να διαφέρει. Στην Αρχαία Ελλάδα αλλά και σε πολλές μουσουλμανικές κοινωνίες της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής συνήθιζαν να τρώνε καθισμένοι σε μαξιλάρια και χωριστά οι άντρες από τις γυναίκες και τα παιδιά. Οι Αρχαίοι Έλληνες έτρωγαν κυρίως μόνο την ημέρα και μέχρι και σήμερα προσεύχονται γύρω από το τραπέζι. Επομένως βλέπουμε ότι η ετοιμασία και η διατροφική

κατανάλωση είναι κοινές σε όλους τους ανθρώπους και συνάμα εκτελούνται με διαφορετικούς τρόπους. Ίσως το μόνο κοινό στοιχείο που υπάρχει σε όλες τις εποχές και κοινωνίες είναι ότι την ευθύνη αυτή την επωμίζεται η γυναίκα κυρίως (Ποταμίτης , και συν. 2001,σσ. 95-131).

Η ανθρωπολογία έχει προσπαθήσει να εξηγήσει τη διαφορετικότητα των γούστων στο φαγητό. Η προσπάθεια αυτή αποσκοπεί στο γιατί υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι διατροφής, ιδιαίτερες προτιμήσεις ή απορρίψεις τροφών από πολιτισμό σε πολιτισμό. Γενικά η ανθρωπότητα έχει ως βασικό θρεπτικό στοιχείο το κρέας, το οποίο σαν παράδειγμα είναι ιδανικό για να δείξουμε πόσο η θρησκεία επηρεάζει τη διατροφή συγκριτικά. Από τη μια έχουμε την ιερή αγελάδα και από την άλλη το ακάθαρτο γουρούνι. Στην Ινδία έχουν θεσπιστεί νόμοι που απαγορεύουν τη σφαγή και την κατανάλωση των αγελάδων,γι' αυτό το λόγο έχει και το μεγαλύτερο αριθμό βοοειδών στον κόσμο ενώ είναι και μια από τις πολυπληθέστερες χώρες. Η κυρίαρχη θρησκεία τους είναι ο Ινδουισμός και αν θυμηθούμε και τα λόγια του Μοχάντας Γκάντι: « η προστασία της αγελάδας είναι το δώρο του Ινδουισμού στο κόσμο»,θα κατανοήσουμε αυτόν το θρησκευτικό ζήλο που επικρατεί. Οι Ινδουιστές σέβονται και αγαπούν τις αγελάδες και κατ' επέκταση τους ταύρους και τα αντιμετωπίζουν σαν θεότητες, τα έχουν συνδέσει με τη μετεμψύχωση και διοργανώνουν γιορτές προς τιμήν τους. Βεβαίως εκτός του θρησκευτικού ρόλου που έχει η αγελάδα υπάρχει και ο πολιτικός. Για αιώνες υπάρχει μια διαμάχη ανάμεσα στους Ινδουιστές και τους μουσουλμάνους. Ο λόγος είναι ότι οι πρώτοι κατηγορούν τους δεύτερους ότι είναι φονιάδες αγελάδων και μάλιστα η μεγάλη κατανάλωση που γινόταν συνετέλεσε αφορμή να γίνουν διαμαρτυρίες και πλήθη πολιτικής ανυπακοής στην αγγλική κυριαρχία με αποτέλεσμα μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο να οδηγηθεί στην ανεξαρτησία η Ινδία. Από την άλλη οι μουσουλμάνοι ενώ τρώνε αγελάδα, αποφεύγουν το χοιρινό ακόμα και να το αγγίζουν. Το χοιρινό απαγορεύεται από τον Ισλαμικό θρησκευτικό κώδικα διαβίωσης, τη Σαρία και συγκεκριμένα είναι και γραμμένο στο Ιερό βιβλίο τους [Κοράνι,κεφ.168,(2)]. Οι μουσουλμάνοι θεωρούν τα γουρούνια βρώμικα "ακάθαρτα", εξαιτίας των συνηθειών και της διατροφής τους και αυτό συμβαίνει γιατί είναι ζώα τα οποία είναι παμφάγα σε σημείο που αν τα αφήσεις καιρό νηστικά μπορούν να φαγωθούν

μεταξύ τους. Γενικά οι μουσουλμάνοι πιστεύουν στο ρητό «ότι τρώς είσαι» και η συνήθεια τους να κυλιούνται στη λάσπη ενισχύει την υπάρχουσα άποψη περί μη καθαρότητας. Για να καταλάβουμε από πόσο παλιά υπήρχε αυτός ο φόβος και η αηδία μπορούμε να ανατρέξουμε στο 12^ο αιώνα στην Αίγυπτο, όπου ο ραβίνος Μωυσής Μαϊμονίδης, γιατρός του μουσουλμάνου αυτοκράτορα Σαλαντίν υποστήριζε ότι πρέπει να μην τρώγονται τα γουρούνια για λόγους δημόσιας υγείας. Το ταμπού του χοιρινού υπήρχε ανέκαθεν στην Ισλαμική πίστη και συνεχίζει μέχρι σήμερα (Marvin, 1989, σσ. 11-93).

Επομένως το αίσθημα της ταυτότητας των ανθρώπων που ανήκουν σε κοινωνικές ομάδες έχει συνδυαστεί με τη κατανάλωση συγκεκριμένου είδους τροφής ή με τον αποκλεισμό κάποιας που έχει κριθεί ως ακατάλληλη. Είναι εμφανές πόσο σημαντικό ρόλο παίζει κυρίως ο παράγοντας θρησκεία στους ανθρώπους και τις διατροφικές τους συνήθειες όπως είδαμε παραπάνω.

2.3. Έθνος και θρησκεία στην παγκοσμιοποίηση

Ο κόσμος του 21^{ου} αιώνα έχει διαψεύσει την άποψη των παλιών προοδευτικών που υποστήριζαν ότι ο εκσυγχρονισμός και η νεωτερικότητα θα είχαν καταφέρει να παραμερίσουν τη θρησκεία. Στις αραβικές χώρες αλλά και στις μοντερνιστικές Ηνωμένες Πολιτείες, η θρησκεία κατέχει ένα πολιτικό και καθοριστικό έως και παρεμβατικό ρόλο. Η ισλαμική μειονότητα η οποία έχει αυξηθεί, κατάφερε να θολώσει τα όρια ανάμεσα στην πολιτική και τη θρησκεία στη δυτική Ευρώπη. Το διαδίκτυο έχει γίνει το εργαλείο της εξάπλωσης του Ισλάμ (Τζιχάντ) και του εθνικισμού.

Ο φονταμενταλισμός είναι κάτι περισσότερο από τη βαθιά πίστη στο Θεό, είναι μια πεποίθηση ότι οι πιστοί έχουν μια σχέση ιδιαίτερη με το Θεό που τους συνδέει. Θεωρούν ότι αυτοί πρέπει να διαδώσουν το μήνυμα του Θεού και είναι οι αρμόδιοι να τιμωρήσουν τους άπιστους. Αυτό το φαινόμενο προφανώς και έρχεται σε σύγκρουση με τη δημοκρατία. Ιστορικά υπάρχουν ακραίες περιπτώσεις αυτού του φαινομένου όπως στο

σύγχρονο Αφγανιστάν και το Σουδάν που υπάρχει η επιβολή θανατικής ποινής για παραπτώματα τα οποία τα θεωρούν ηθικά (μοιχεία, άμβλωση). Επίσης πρέπει να αναφερθεί σαν παράδειγμα ότι η λέξη φονταμενταλισμός με θρησκευτική χροιά εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1920.

Η θρησκεία βέβαια μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια μεγάλη επιχείρηση, γιατί οι θρησκευτικοί θεσμοί είναι αναγκαίοι για μια κοινωνία. Έτσι οι θρησκευτικοί ηγέτες μπορεί να μπουν στο πειρασμό της εκμετάλλευσης. Παραδείγματος χάριν την εποχή της Μεταρρύθμισης, η Καθολική εκκλησία με μια σειρά έργων τέχνης, παλατιών, ναών και της πολυτελής ζωής που έκαναν οι ανώτεροι κληρικοί είχε ως αποτέλεσμα να προκληθούν διαμαρτυρίες για την διαφθορά που λάμβανε χώρο στην εκκλησία (Marquand and Nettler, 2003, σσ. 169-218).

Ο κόσμος που ζούμε επηρεάζεται καθημερινά από εξελίξεις, οι οποίες είναι συχνά αντιφατικές με αποτέλεσμα να διχάζει ακόμα περισσότερο το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό φάσμα των συνθηκών μας. Η εθνική ταυτότητα είναι ένα κομβικό σημείο που πρέπει να εξετάζεται σοβαρά διότι επί το πλείστον επηρεάζει υποσυνείδητα τους ανθρώπους. Ο εθνικισμός επομένως, ως καθοδηγητής των ανθρώπων έρχεται σε σύγκρουση με την παγκοσμιοποίηση, η οποία θεωρεί τις εθνικές ταυτότητες τετριμμένες και τις αποδυναμώνει με το πέρασμα του χρόνου. Ένα σημαντικό ζήτημα της σύγχρονης κοινωνικής και πολιτικής σκέψης είναι αυτή η κοινή πορεία και η σύνδεση του εθνικισμού με την παγκοσμιοποίηση.

Ο όρος παγκοσμιοποίηση είναι η αυξανόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση των χωρών σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω συναλλαγών υπηρεσιών και αγαθών. Ταυτόχρονα συμπίπτει με την γρήγορη εξάπλωση της τεχνολογίας με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός μοναδικού και πολύπλοκου συμπλέγματος σχέσεων. Γενικά το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης σαν προτεραιότητα εστιάζει στα οικονομικά κριτήρια και όχι στα κοινωνικά (πρόνοια). Εξαιτίας αυτού του φαινομένου το κράτος απλά διατηρεί τον εθνικό του ρόλο σαν παρατηρητής. Έτσι βλέπουμε να αναδύουν εθνικιστικά κινήματα επειδή οι άνθρωποι

θέλουν να είναι με τους ομοίους τους και να υπάρχει η ανάγκη του αισθήματος του ανήκειν και της συλλογικότητας.

Η βάση του εθνικισμού είναι ότι η πολιτική οργάνωση πρέπει να έχει ως βασικό άξονα το έθνος μόνο. Επίσης η θρησκεία είναι το βασικό συστατικό – χαρακτηριστικό της εθνικής ταυτότητας, η οποία παίζει έναν κεντρικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων.

Η παγκοσμιοποίηση με συνδυασμό την ανεξέλεγκτη χρήση των τεχνολογιών έχει φέρει το κόσμο σε μια μόνιμη επαφή μεταξύ του γνωρίζοντας κάθε στιγμή τι συμβαίνει σε οποιοδήποτε μέρος. Το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να αποβεί μοιραίο, γιατί πλέον απλά με ένα πάτημα κουμπιού είναι τόσο εύκολο να ενημερωθείς για τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν και την εχθρότητα ανάμεσα στην ανθρωπότητα. Σ' αυτό το σημείο πρέπει να λάβουμε υπόψιν μας τη δύναμη που έχουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης τα οποία μεταδίδουν σε όλο το κόσμο, οποιοδήποτε νέο προκύπτει και έχουν δεχθεί αρνητική κριτική. Είναι φυσικό να ασκείται τέτοιου είδους κριτική, διότι αυτοί που δουλεύουν και μεταδίδουν τα νέα είναι άνθρωποι με απόψεις και πολλές φορές προωθούν αυτά που πιστεύουν ή και για λόγους συμφέροντος μεταδίδουν φήμες ή κατασκευάζουν ιστορίες.

Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα φαινόμενο με αρνητική χροιά διότι, ενισχύει την ανισότητα αρχικά την οικονομική, η οποία είναι αυξανόμενη όσο περνάει ο καιρός. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι οι άνθρωποι βιώνουν μια μόνιμη κατάσταση αβεβαιότητας και ανασφάλειες που τους επηρεάζει σε όλους τους τομείς της ζωής τους (την εργασία, την υγεία και την εκπαίδευση). Τα εργαλεία που πρέπει να κατέχει ένας άνθρωπος για να επιβιώσει στη σύγχρονη εποχή είναι η πληροφόρηση, η γνώση και η επικοινωνία, εργαλεία που κατέχουν λίγοι, κυρίως οι πλούσιοι. Έτσι έχουμε ένα φαύλο κύκλο με ένα κράτος που τα ανώτερα οικονομικά στρώματα αυξάνουν τα κέρδη τους και δεν αφήνουν άλλους να εισέλθουν από τη μία. Από τη άλλη πλευρά έχοντας φτώχεια, ανισότητα και μια μόνιμη φοβία ανασφάλειας για το αύριο αυτοί που ανήκουν στα χαμηλότερα στρώματα και ζουν σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης (δεν έχουν στέγη και φαγητό), προσπαθούν να κάνουν ότι μπορούν ακόμα και χωρίς να σκεφτούν τις συνέπειες, με αποτέλεσμα την αύξηση της εγκληματικότητας.

Επιπλέον έχουμε χαλάρωση των συνόρων και συνάμα με τη χρήση νέων τεχνολογιών, διάφορες κουλτούρες έχουν έρθει κοντά με στόχο τη συλλογικότητα και για να μπορέσουν να εδραιωθούν. Όμως η παγκοσμιοποίηση θέλει να κυριαρχήσει μια κουλτούρα, αυτή του καταναλωτισμού διογκώνοντας τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα. Όλα αυτά έχουν σαν αποτέλεσμα το όραμα μιας καλύτερης ζωής και παρατηρούνται μεγάλες μεταναστευτικές μετακινήσεις, ώστε να βρεθεί μια καλύτερη δουλειά και να ξεφύγουν από τη φτώχεια. Ταυτόχρονα λόγω των μεγάλων ροών και του φόβου για το άγνωστο αυξάνεται ο ρατσισμός, το μίσος, οι αναταραχές και η ξενοφοβία. Πολλές φορές η αύξηση αυτή οφείλεται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης που έχουν συνδέσει τη θρησκεία με τη τρομοκρατία και ότι οι ξένοι έρχονται για να μας επιβάλλουν τη κουλτούρα τους και να μας πάρουν τις δουλειές.

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης που τα πάντα αλλάζουν ραγδαία η ανθρωπότητα χρειάζεται κάποια σταθερά σημεία αναφοράς, τα οποία μας δίνουν κουράγιο και ασφάλεια. Η εθνική ταυτότητα από τη μια, μας παρέχει μια ασφάλεια για το μέλλον, γιατί προσφέρει χρονική συνέχεια μέσω της άρρηκτης σύνδεσης με τα εθνικά σύμβολα μας που είναι η πατρίδα. Σε περιπτώσεις κινδύνου η κοινωνία έχει την ανάγκη του ανήκειν και είναι αναμενόμενο να υπάρξει άνοδος του εθνικισμού, όταν ο άνθρωπος βρίσκει καταφύγιο σε αυτόν. Από την άλλη η θρησκευτική ταυτότητα ικανοποιεί ακριβώς τις ίδιες ανάγκες με αυτές της εθνικής και μπορεί να την υποβαθμίσει. Η θρησκευτική ταύτιση είναι ένα φαινόμενο που έχουμε συναντήσει στην πάροδο της ιστορίας με την μορφή του θρησκευτικού φανατισμού ή φονταμενταλισμού και μπορεί να συνυπάρξει με τον εθνικισμό γιατί έχουν κοινά στοιχεία. Για παράδειγμα στη μεταπολεμική περίοδο έχουμε άνοδο φονταμενταλιστικών ομάδων, κυρίως της χριστιανικής και ισλαμικής θρησκείας. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός αναζωπυρώθηκε εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης και της απαξίωσης του εθνικού κράτους σε κάποιες μουσουλμανικές χώρες.

Συμπερασματικά η σημερινή παγκοσμιοποίηση έχει δημιουργήσει πολλά προβλήματα, όπως την ανισότητα σε όλους τους τομείς, τη μετανάστευση, τον φανατισμό και είναι μια απειλή για την καθημερινή ζωή, γιατί βλέπουμε πολλές πολιτισμικές και θρησκευτικές

συγκρούσεις. Επομένως λόγω της παγκοσμιοποίησης είτε η εθνική ταυτότητα θα ενισχυθεί είτε θα αποδυναμωθεί και θα υπάρξει αναβίωση της θρησκευτικής. Η άνοδος του φονταμενταλισμού πάντως πρέπει να μας ανησυχεί. (Ψαρρού, 2005, σσ. 279-332).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

3.1. Η ποικιλομορφία του θρησκευτικού μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα

Κάθε κοινωνία που είναι δομημένη, ένα βασικό χαρακτηριστικό της είναι η θρησκευτική ελευθερία. Η θρησκευτική ποικιλομορφία επιτρέπει σε διαφορετικές θρησκευτικές ομάδες να συνυπάρχουν ως γείτονες. Αυτές οι διαφορές ανάμεσα στους ανθρώπους είναι ένα ζήτημα το οποίο δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως δικαιολογία για καταστάσεις βίας και εχθρότητας, αλλά για να υπάρχει φιλική συζήτηση, εκτίμηση της πνευματικής ζωής και κατ' επέκταση να εκτιμηθεί η ποικιλομορφία της ανθρώπινης ζωής.

Στη χώρα μας η πρώτη μεταναστευτική περίοδος ήταν το 1991-2000, στην οποία το μεγαλύτερο μέρος ήταν από ανθρώπους που προέρχονταν από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη. Μετά το 2000 παρατηρούμε διαφοροποίηση των προελεύσεων και αύξηση ανθρώπων από την Ασία. Η απογραφή του 2001 όπου τα δεδομένα της είναι αναρτημένα στον ιστότοπο της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, δείχνουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει σε διάφορα χριστιανικά δόγματα (69,5 %). Ο λόγος ήταν ότι εισερχόμενοι σε μια ελεύθερη χώρα, μπορούσαν χωρίς φόβο να διαλέξουν τη θρησκεία που ήθελαν και ο λόγος αυτής της φοβίας ήταν ότι σε πολλές χώρες καταγωγής τους δεν επιτρέπεται ο Χριστιανισμός. Ένα άλλο σημαντικό ποσοστό που παρατηρήθηκε ήταν οι Ρωμαιοκαθολικοί, οι οποίοι προέρχονταν κυρίως από χώρες με επίσημη θρησκεία τον Καθολικισμό. Υπήρξαν πολλοί άνθρωποι οι οποίοι ήταν μέλη των Αρχαίων Ανατολικών Εκκλησιών που στις χώρες τους αντιμετώπιζαν προβλήματα και αυτό τους ώθησε στην

μετανάστευση. Οι πιο γνωστές εκκλησίες αυτού του είδους είναι η Κοπτική και η Αιθιοπική.

Είναι εύκολο για τους Χριστιανούς μετανάστες η επιλογή της χώρας μας όσον αφορά τη θρησκεία, διότι στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη υπάρχουν ναοί που εκπροσωπούν τη Ρωσική, Ρωμαιοκαθολική ή Αρμενική εκκλησία. Επομένως άτομα τα οποία ανήκουν σε αυτές τις εκκλησίες βρίσκουν ήδη εγκατεστημένο το χώρο της πίστης τους. Το δύσκολο είναι για τα άτομα που ανήκουν σε δόγματα όπως οι Βαπτιστές και οι Ευαγγελικοί, διότι δεν έχουμε ανάλογους χώρους. Επίσης είναι λογικό να αναφερθούμε και στο μουσουλμανικό πληθυσμό που υπάρχει στη χώρα μας. Στην Ελλάδα υπάρχουν περίπου 800.000-1.000.000 μουσουλμάνοι, όμως αυτοί που είναι θρησκευόμενοι υπολογίζεται ότι είναι το 4-5 % του πληθυσμού. Το 46,9 % του μουσουλμανικού πληθυσμού βρίσκεται στην πρωτεύουσα μας, στην Αθήνα (Παπαγεωργίου, 2011, σσ.116-117). Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι δεν υπήρχε μέχρι πρόσφατα θρησκευτικός χώρος για τους μουσουλμάνους.

Άλλο ένα αξιόλογο ποσοστό είναι αυτό που προέρχεται από την Ινδία, περίπου 20.000 άνθρωποι, όπου οι θρησκείες τους είναι ο Ινδουισμός, ο Τζαϊνισμός και ο Σιχισμός. Στην Ελλάδα στην περιφέρεια της Αττικής, στο Δήλεσι υπάρχει ναός που μπορούν να προσεύχονται. Η Ινδική θρησκευτική ποικιλομορφία αντιμετωπίζει κυρίως ένα πρόβλημα, και αυτό είναι σχετικά με την καύση των νεκρών που επιβάλλεται από τη θρησκεία τους και στην Ελλάδα δεν υπάρχουν τέτοιοι χώροι. Τέλος υπάρχει η βουδιστική κοινότητα που υπολογίζεται να έχει 5.000-10.000 άτομα και είναι άνθρωποι που προέρχονται κυρίως από την Κίνα και άλλες περιοχές της Νοτιοανατολικής Ασίας. Η θρησκεία των Βουδιστών δεν χρειάζεται ναούς για να προσευχηθεί, γιατί στοχεύει στην προσωπική λύτρωση.

Όλοι αυτοί οι άνθρωποι ανεξαρτήτως θρησκείας έχουν τα ίδια δικαιώματα στις χώρες υποδοχής. Αρχικά απολαμβάνουν τα θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα τα οποία αναγνωρίστηκαν το 1948 και αφορούν την προστασία ζωής και ελευθερίας και την προστασία από τυχόν άδικες μεταχειρίσεις και τιμωρίες. Επιπλέον έχουν πολιτισμικά, οικονομικά, εργασιακά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Το ελληνικό Σύνταγμα του

1975 ξεκαθαρίζει ότι κάθε άνθρωπος ανεξαρτήτως ιθαγένειας γίνεται υποκείμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Η θρησκευτική ελευθερία είναι ένα από τα σημαντικά ανθρώπινα δικαιώματα και βοηθάει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανθρώπου. Η Ελλάδα έχει ακόμα ζητήματα τα οποία πρέπει να λύσει για να βοηθήσει τον ποικιλόμορφο θρησκευτικό πληθυσμό, ο οποίος αντιμετωπίζει διάφορα προβλήματα. Οι προσπάθειες της με την πάροδο του χρόνου είναι περισσότερες και σε συνεργασία με τη μεταναστευτική πολιτική θα στεφθούν με επιτυχία (Παπαγεωργίου, 2011, σσ. 112-142).

3.2. Η μουσουλμανική παρουσία στην Ελλάδα

Όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, η Ελλάδα είναι μια χώρα που διακατέχεται από θρησκευτική ποικιλομορφία. Όμως τώρα θα μιλήσουμε συγκεκριμένα για το θρησκευτικό πληθυσμό, ο οποίος αποτελεί και αντικείμενο μελέτης για την παρούσα εργασία.

Σύμφωνα με τα δεδομένα της Απογραφής του 2001, οι μουσουλμάνοι κατέχουν το 29,5 % του μεταναστευτικού πληθυσμού, όσον αφορά την πρώτη μεταναστευτική περίοδο του 1991-2000, ενώ μετά το 2000 παρατηρείται αύξηση του μουσουλμανικού ποσοστού. Οι περισσότεροι άνθρωποι προέρχονται από μουσουλμανικές χώρες της Ασίας, και σύμφωνα με στοιχεία της Ένωσης Μουσουλμάνων, υπολογίζεται ότι υπάρχουν 800.000 – 1.000.000 άνθρωποι, από τους οποίους το 4-5% είναι θρησκευόμενοι (Αντωνιάδου, 2010). Το ποσοστό αυξάνεται όμως με την προσθήκη μουσουλμάνων αλβανικής καταγωγής και ανθρώπων που προέρχονται από την Αίγυπτο, το Ιράκ, τη Συρία, το Μπαγκλαντές κ.α. Ο μικρότερος αριθμός μουσουλμανικού μεταναστευτικού πληθυσμού προέρχεται από την Βουλγαρία και τη Τουρκία.

Στην Ελλάδα οι περισσότεροι μουσουλμάνοι βρίσκονται στην Αθήνα και στην περιφέρεια της Αττικής. Βέβαια πρέπει να αναφερθεί ότι κατάλληλος θρησκευτικός χώρος δεν υπήρχε

ακόμα για τους πιστούς του Ισλάμ στην πρωτεύουσα. Βασιζόμενοι στη Συνθήκη της Λωζάνης (1923), όπου ήταν η κατάλληλη να ρυθμίζει θέματα ανταλλαγής πληθυσμών ανάμεσα στη Τουρκία και την Ελλάδα, υπήρχαν επίσημοι θρησκευτικοί χώροι στη Θράκη, οι οποίοι ήταν προστατευόμενοι νομικά. Οι μουσουλμάνοι εν αναμονή ενός κεντρικού λατρευτικού χώρου για να ασκήσουν τη θρησκεία τους, δημιούργησαν άτυπους χώρους, τους «μετζίτ», όπως ονομάστηκαν. Ένας γνωστός τέτοιος χώρος ήταν σε μεγάλο ξενοδοχείο της Αθήνας το 1990 για τις ανάγκες επιχειρηματιών από τη Μέση Ανατολή. Οι περισσότεροι όμως μετζίτ λάμβαναν χώρα σε σπίτια, ταράτσες, καταστήματα και υπολογίζεται ότι στην Αθήνα υπήρχαν 56 τέτοιοι χώροι, σαφώς παρόμοιοι υπήρχαν και σε άλλες πόλεις όπως στη Θεσσαλονίκη, Πάτρα και αλλού.

Η μουσουλμανική θρησκεία δίνει τεράστια σημασία στις γιορτές κυρίως στο Ραμαζάνι και στο Μπαϊράμι, όπου πλήθος πιστών μαζεύονται σε αθλητικούς χώρους και πλατείες για να γιορτάσουν. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι ακόμα και εντός της μουσουλμανικής κοινότητας δεν υπάρχει ομοιογένεια και ο λόγος είναι ότι υπάρχουν κατηγοριοποιήσεις λόγω της εθνότητας και του θεολογικού προσανατολισμού, μερικές από αυτές τις ομάδες είναι οι σίιτες, σουνίτες, μπεχτατζήδες, κ.λ.π. Όμως οι διάφοροι άτυποι χώροι λατρείας προκαλούσαν προβλήματα τόσο στους ίδιους λόγω έλλειψης επίσημου χώρου που θα πληροί τις προϋποθέσεις για άσκηση της θρησκείας με τις κατάλληλες συνθήκες και του περιορισμού χωρητικότητας, αλλά και για την Ελληνική πλευρά που φοβόταν για δημιουργία ακραίων ισλαμικών ομάδων λόγω έλλειψης ελέγχου και διαφάνειας. Το 2006 αποφασίστηκε να δημιουργηθεί στον Ελαιώνα, περιοχή της Αθήνας, επίσημος χώρος "τζαμί" για τους μουσουλμάνους με χρηματοδότηση του ελληνικού κράτους. Η απόφαση αυτή προφανώς και έφερε θετικά συναισθήματα και αποτελέσματα στους πιστούς.

Τέλος ένα ακόμη πρόβλημα το οποίο δεν μπόρεσε να λυθεί ενώ υπήρξε μέριμνα, είναι η ύπαρξη μουσουλμανικού νεκροταφείου στην Αθήνα. Η ίδρυση ξεχωριστού νεκροταφείου χρειάζεται, διότι το Ισλάμ επιβάλλει ότι οι νεκροί πρέπει να παραμένουν για πάντα στο τάφο, γεγονός που στην περιοχή της Αττικής είναι αδύνατο λόγω έλλειψης χώρου. Έτσι οι λύσεις που είχαν βρει οι μουσουλμάνοι έπειτα από το πάγωμα της προσπάθειας να γίνει

νεκροταφείο στο Σχιστό (όπου κρίθηκε ακατάλληλος ο χώρος), ήταν είτε να στέλνουν τις σωρούς πίσω στις χώρες τους, το οποίο ήταν μεγάλο οικονομικό βάρος, είτε να τις στέλνουν στη Θράκη που υπάρχουν μουσουλμανικά νεκροταφεία (Παπαγεωργίου, 2011, σσ. 117-125).

3.3. Η θρησκευτικοποίηση της μειονοτικής πολιτικής στην Ελλάδα και την Τουρκία

Το θέμα που εξετάζουμε αφορά δύο μεγάλες μειονότητες, τους Ελληνορθόδοξους της Τουρκίας και τους μουσουλμάνους της Ελλάδας, οι οποίες στη βάση τους στηρίζονται στη διαφορετική θρησκεία. Η ταυτότητα της θρησκείας είναι ένα εξέχον ζήτημα στο οποίο και το κράτος στηρίζεται για να ασκήσει ανάλογα τις πολιτικές του απέναντι στην εκάστοτε μειονότητα. Έτσι βλέπουμε παράλληλα πως η θρησκεία συνδυάζεται και εμπλέκεται με τα πολιτικά παιχνίδια σε ένα ανταγωνιστικό πλαίσιο. Η πολιτική που άσκησαν και οι δύο χώρες έγινε με λάθος χειρισμό, γιατί το ενδιαφέρον τους ήταν κυρίως για ιδεολογικούς και πολιτικούς λόγους. Η Τουρκία έδρασε με ένα πιο ριζοσπαστικό τρόπο, ενώ η Ελλάδα πιο δημοκρατικά, αλλά και οι δύο υποσυνείδητα έβλεπαν ένα εσωτερικό εχθρό που απειλούσε την εθνική ταυτότητα. Το συγκεκριμένο ζήτημα των μειονοτήτων θεωρείται πολιτικό και είναι επίκαιρο από το 1923.

Το 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη της Λωζάνης, η οποία στην ουσία ήταν μια συνθήκη ειρήνης που έθετε τα όρια της καινούργιας Τουρκίας. Οι χώρες που την υπέγραψαν ήταν αυτές που πολέμησαν στο Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, την Μικρασιατική εκστρατεία και συμμετείχαν στη Συνθήκη των Σεβρών (η οποία και καταργήθηκε). Υπήρξαν διαφωνίες, εδαφικά ανταλλάγματα και διεκδικήσεις, όμως αυτό που μας αφορά στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι η ξεχωριστή συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας που αποφάσισε την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών- μειονοτήτων. Οι ανταλλαγές αυτές ήταν κυρίως από την Ανατολική Θράκη και την Μικρά Ασία στην Ελλάδα, δηλαδή οι Τούρκοι με

χριστιανικό θρήσκευμα και από την Ελλάδα στην Τουρκία οι Έλληνες με μουσουλμανικό θρήσκευμα. Το συμπέρασμα είναι εμφανές, διότι το κριτήριο δεν ήταν η εθνικότητα αλλά η θρησκεία και βάση άρθρου της συνθήκης ο όρος είναι μουσουλμάνοι και όχι Τούρκοι. Τέλος όσο αφορά τις ανταλλαγές αυτές, οι μετακινούμενες ομάδες είχαν το δικαίωμα να μεταφέρουν κινητή περιουσία, να πάρουν αποζημίωση από το κράτος στο οποίο μετανάστευσαν και έπρεπε να αποκτήσουν την ιθαγένεια του κράτους που θα έμεναν.

Τις περισσότερες φορές τα μέτρα που είχε λάβει η κάθε κυβέρνηση ήταν αντίποινα για την απέναντι πολιτική που χρησιμοποιήθηκε. Σε κάθε χώρα έγιναν λάθος χειρισμοί και πάρθηκαν μέτρα τα οποία σε ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο καταπατούν δικαιώματα. Ειδικά το 1955 που έγινε όξυνση της κατάστασης σχετικά με το Κυπριακό ζήτημα είδαμε ότι το 1964 και 1974 είχαμε μείωση των Ελληνορθόδοξων και ώθηση μετανάστευσης των μουσουλμάνων της Θράκης. Η αυτονομία των μειονοτήτων δεν πρέπει να είναι ένα θέμα που αντιμετωπίζεται με απαξίωση και σε καμία περίπτωση να μην καταπατά την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, που είναι ένα θεμελιώδες και αδιαπραγμάτευτο δικαίωμα.

Όπως αναφέραμε παραπάνω μιλάμε για δύο μειονότητες που στο πυρήνα τους έχουν διαφορετική θρησκεία έτσι είναι λογικό να υπάρχουν συνεχώς αντιπαραθέσεις και προβλήματα. Αρχικά και στις δύο κατηγορίες μιλάμε για δύο εθνικές και θρησκευτικές περιπτώσεις που πρέπει να αναγνωριστούν, κάτι που δεν συμβαίνει για να αποφύγουν την αναγνώριση της εθνικής ταυτότητας της αντίστοιχης πατρίδας που προέρχονται. Επίσης οι θρησκευτικοί ηγέτες είναι ένα κομμάτι εξαιρετικά σημαντικό για κάθε μειονότητα. Για παράδειγμα ο Μούφτης στην Ελλάδα είναι σε τοπικό επίπεδο, ενώ ο Ορθόδοξος Πατριάρχης είναι ηγέτης όλων των Ελληνορθόδοξων. Είναι φανερό ότι με τον έλεγχο των θρησκευτικών ηγετών και των αρμοδιοτήτων που κατέχουν γίνεται μεγάλη προσπάθεια των κρατών να εισχωρήσουν σε εσωτερικές υποθέσεις. Επιπλέον βλέπουμε διαφορά και στο ζήτημα των κοινωφελών ιδρυμάτων που αφιερώθηκαν από πιστούς, τα λεγόμενα βακούφια. Στην Ελλάδα έγιναν το 1950-1967 εκλογές Διαχειριστικών Επιτροπών, ενώ στη Τουρκία με τη πάροδο του χρόνου πέρασαν στο δημόσιο. Τέλος ακόμα και στο ζήτημα των ιεροδικείων βλέπουμε ότι το 1926 καταργήθηκαν τα θρησκευτικά δικαστήρια στην

Τουρκία, ενώ στην Ελλάδα υπολογίζεται ότι πριν την ανταλλαγή πληθυσμών είχαμε 40 ισλαμικά ιεροδικεία όπου βοηθούσαν σε οικογενειακές και κληρονομικές υποθέσεις.

Οι κυβερνήσεις που ασκούν πολιτική στο μειονοτικό ζήτημα πρέπει να απαλλαγθούν από όρους όπως θρησκεία, πολιτική ή μειονότητα και να βρουν τρόπους και λύσεις που απευθύνονται απλά σε ανθρώπους χωρίς ταμπέλες (Τσιτσελίκης, 2005).

Τα θρησκευτικά φαινόμενα λαμβάνουν χώρα παγκοσμίως. Είναι ουσιώδες να δούμε τι συμβαίνει και σε άλλη χώρα με τη θρησκεία- ταυτότητα πλην των δύο μειονοτικών περιπτώσεων που αναφέραμε παραπάνω. Η Γαλλία είναι μια χώρα που ο ρατσισμός είναι από τα δημοφιλή θέματα για ακαδημαϊκή έρευνα.

Η Γαλλία είναι αντίθετη στη θεώρηση της φυλής ως στοιχείο της εθνικής επίσημης ταυτότητας. Στο μητρώο του πολίτη καταγράφεται μόνο η εθνικότητα, δεν δέχονται τη φυλή, το θρήσκευμα ή το χρώμα. Στο σύνολο της κοινωνίας βλέπουμε ότι οι φυλετικές διακρίσεις είναι συστηματικές καθώς και ότι οι διακρίσεις στο εργασιακό χώρο στην πλειονότητα τους στοχεύουν στην εμφάνιση των γυναικών. Μερικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στη Γαλλία και επιβεβαιώνουν τα παραπάνω είναι :

Το 1983 υπήρξε μια ένωση που προσπάθησε να εξαλείψει τη λέξη Άραβας, η οποία έφερε ρατσιστική χροιά, διότι στη ουσία ήταν Γάλλοι βορειοαφρικανικής καταγωγής. Η πορεία που υλοποιήθηκε έγινε σε ολόκληρη την χώρα αλλά στέφθηκε με αποτυχία. Το 1989 και αντίστοιχα το 1994 βρισκόταν στο επίκεντρο της εθνικής διαμάχης το ζήτημα του hijab, δηλαδή της μουσουλμανικής μαντίλας στα αραβικά που φορούν οι γυναίκες. Το hijab είναι ένα κάλυμμα κεφαλής που δεν καλύπτει το πρόσωπο, απλά το λαιμό και τα μαλλιά. Είχαν αποβάλει μαθήτριες επειδή φορούσαν στο σχολείο μαντίλα, βεβαίως το συνταγματικό δικαστήριο απέρριψε τις αποφάσεις των σχολικών αρχών, γιατί δεν το θεωρήθηκε ζήτημα προσηλυτισμού και αυτό όπου έπρεπε να είναι μείζον είναι το δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση.

Το Μάρτιο του 2004 επικυρώθηκε με ψηφοφορία το νομοσχέδιο, το οποίο απαγορεύει σε μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας δημόσιας εκπαίδευσης να φέρουν εμφανή θρησκευτικά σύμβολα. Ο νόμος αυτός έγινε γνωστός ως «ο νόμος της μαντίλας», διότι έχει συνδυαστεί με την απαγόρευση της ισλαμικής μαντίλας και καθρεφτίζει τις μουσουλμάνες μαθήτριες, οι οποίες και στο παρελθόν όπως αναφέραμε είχαν συμβεί παρόμοια γεγονότα. Αργότερα τον Οκτώβριο έγινε πάλι έντονη συζήτηση γύρω από αυτό το θέμα, γιατί δύο μαθήτριες αποβλήθηκαν επίσημα από το σχολείο, διότι φορούσαν μαντίλα (Delphy, 2004, σσ. 61-72).

Εν κατακλείδι βλέπουμε πόσο άρρηκτα συνδυάζεται η θρησκεία, η εθνικότητα, η πολιτική και πόσο λάθος αντιμετωπίζονται τα θέματα, γιατί στην ουσία δεν είναι απαλλαγμένα από το ρατσισμό και τις διακρίσεις. Ο ρατσισμός ανεξαρτήτως εμποδίζει κάθε αλλαγή ως προς το καλύτερο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΙΣΛΑΜ

Αρχικά η λέξη Ισλάμ σημαίνει ειρήνη και προέρχεται από την Αραβική λέξη « Saraam ». Οι Μουσουλμάνοι ακολουθούν τον Ισλαμικό Νόμο, ή αλλιώς τον Ισλαμικό θρησκευτικό κώδικα διαβίωσης, που ονομάζεται Σαρία. Είναι μονοθεϊστική θρησκεία και ιδρυτής της είναι, ο Μωάμεθ το 570 μ.Χ- 632 μ.Χ.

4.1. Τι είναι το Ισλάμ

Αναφερόμαστε σε μια μονοθεϊστική θρησκεία που δημιουργήθηκε στις αρχές του 7^{ου} αιώνα με το κήρυγμα και τη δράση του Προφήτη Μωάμεθ (Μουχάμαντ), όπου στάλθηκε από τον μοναδικό Θεό τον Αλλάχ. Η λέξη «Ισλάμ» μπορεί να μεταφραστεί ως «υποταγή στο Θεό» και το άγιο βιβλίο των πιστών της είναι το Κοράνιο, και έπειτα τα «Χαντίθ» ή

σουνάτα, όπου είναι ρητά και γνωμικά του προφήτη, τα οποία και συμβουλευόνταν οι πιστοί μετά τον θάνατο του. Ο ιερότερος τόπος τους είναι η Κάαμπα στη Μέκκα και εκεί στρέφονται όταν προσεύχονται. Εδώ είναι άξιο αναφοράς να πούμε ότι στις ιερές πόλεις, τη Μέκκα και τη Μεδίνα απαγορεύονται από το νόμο να πάνε άτομα τα οποία δεν είναι Μουσουλμάνοι. Τη θρησκεία του Ισλάμ εξασκούν κυρίως κάτοικοι σε Μέση Ανατολή, Βόρεια και Δυτική Αφρική, Κεντρική και Νότια Ασία, στην Ινδική υποήπειρο, στο σύμπλεγμα νησιών Μαλάς καθώς και με συγκεντρώσεις πιστών στην Ανατολική Αφρική, Βαλκανική χερσόνησο, Ρωσία και Κίνα. Υπολογίζεται από πρόσφατη αναφορά που έχει ως στόχο τη συγκέντρωση και παρουσίαση πληροφοριών αναφορικά με τα δημογραφικά θρησκευτικά μεγέθη, όσο και από τα δεδομένα των ίδιων των θρησκειών, ότι το Ισλάμ έχει μεταξύ 1- 1,8 δισεκατομμύρια πιστούς (Ziauddin, 2007).

4.2. Τι πιστεύουν οι Μουσουλμάνοι

Οι Μουσουλμάνοι πιστεύουν ότι το Ισλάμ δεν είναι μια νέα θρησκεία την οποία ίδρυσε ο Μωάμεθ, αλλά είναι η πρωτογενής την οποία θέσπισε ο Θεός, όταν οι άνθρωποι βρισκόταν ακόμα στο νου Του. Έτσι γι' αυτούς είναι η πιο "τέλεια" θρησκεία από την οποία προέρχονται οι υπόλοιπες και έχει τριπλό οικουμενικό χαρακτήρα: i) αφορά τον παρόντα και μέλλοντα κόσμο, ii) καλύπτει κάθε διάσταση της ανθρώπινης ζωής και iii) είναι η θρησκεία όλων των ανθρώπων. Γι' αυτούς είναι ένα πλήρες σύστημα, ικανό να ρυθμίσει κάθε πτυχή δημοσίου και ιδιωτικού βίου. Ο θάνατος για τους Μουσουλμάνους δεν σημαίνει το τέλος της ανθρώπινης ύπαρξής τους, αλλά όταν κάποιος πεθαίνει εισέρχεται σε μια κατάσταση ύπνου και περιμένει τότε θα ηχήσει η σάλπιγγα της ανάστασης. Τέλος δεν δέχονται τις μεταφράσεις του ιερού βιβλίου και αναγνωρίζουν μόνο την αραβική έκδοση του και σαν δεύτερη ισχύουσα γραφή έχουν το βιβλίο σουνάτα που είναι γραμμένο από τους μαθητές του Μωάμεθ, όπου συμπεριλαμβάνει τα λόγια του, τις πράξεις του και τις προδιαγραφές του (Ziauddin, 2007).

4.3. Τι πρέπει να κάνουν οι Μουσουλμάνοι

Εφόσον είδαμε συνοπτικά τι είναι το Ισλάμ και τι πρεσβεύει, περνάμε σε αυτήν την υποενότητα, η οποία είναι και το θέμα που μας απασχολεί για να λύσουμε τα ερευνητικά μας ερωτήματα και να καταλήξουμε στο συμπέρασμα κατά πόσο περιορίζεται η ελευθερία του ατόμου. Εδώ θα παρουσιάσουμε όσο πιο πολλά μπορούμε από αυτά, λόγω της πληθώρας από τους θρησκευτικούς κανόνες, τις υποχρεώσεις, τα ήθη-έθιμα και τις απαγορεύσεις που έχουν και τηρούν, ώστε κάποιος να θεωρείται Μουσουλμάνος.

Γενικά το Ισλάμ έχει πέντε κατηγορίες που κατατάσσει τα πράγματα σε όσα επιτρέπονται και όχι:

- 1) Fard είναι η κατηγορία που κάτι θεωρείται υποχρεωτικό ή απαιτούμενο.
- 2) Mustahad είναι η κατηγορία που κάτι συνιστάται.
- 3) Mubah είναι η κατηγορία που κάτι θεωρείται αποδεκτό.
- 4) Makruh είναι η κατηγορία που κάτι δεν συνιστάται.
- 5) Haraam είναι η κατηγορία που κάτι θεωρείται απαγορευμένο (Πεντάκη, 2016).

Βασικές Υποχρεώσεις

Το Κοράνιο: Το Ισλάμ αρχίζει και τελειώνει με το Κοράνιο και κάθε Μουσουλμάνος είναι υποχρεωμένος να το γνωρίζει. Το βιβλίο αυτό θεωρείται από τους πιστούς του ως η απόλυτη αυθεντία και περιέχει το λόγο του Αλλάχ, όπως αποκαλύφθηκε από Τον ίδιο στον Μωάμεθ, μέσω του Γαβριήλ. Το Κοράνι αποτελείται από 114 κεφάλαια, τις σούρες όπως χαρακτηρίζονται, δηλαδή τις αποκαλύψεις αλλιώς και το περιεχόμενο του είναι αλάθητο και θείο (Πεντάκη, 2016).

Οι βασικές κύριες διδαχές του είναι:

1. Ένας είναι ο Θεός, ο Αλλάχ, και ο προφήτης του ο Μωάμεθ, οι υπόλοιποι (Ιησούς, Μωυσής,) προηγήθηκαν, αλλά ο τελευταίος είναι ο Μωάμεθ, διότι σε αυτόν δόθηκε ολοκληρωμένη και τελική η αποκάλυψη.

2. Οι άγγελοι είναι δημιούργημά του Αλλάχ και έργο τους είναι να ακολουθούν τις εντολές του. Από αυτούς ένας είναι ο έκπτωτος, ο Ιμπλίσ (ο διάβολος) και του επιτρέπεται σε αυτόν και τους ακόλουθους του να περιπαίζουν τους πιστούς.
3. Οι πράξεις και η ζωή των Μουσουλμάνων καθορίζονται από την βούληση Του (κισμέτ), ο οποίος είτε τους οδηγεί σε έναν ενάρετο και σωστό δρόμο, είτε περιπλανιούνται. Στη Τελική Κρίση ανταμείβονται ή καταδικάζονται.
4. Και τέλος ο ενάρετος τρόπος ζωής ανταμείβεται με μια παραδεισένια ζωή με πληθώρα απολαύσεων, ενώ τους "αμαρτωλούς" τους περιμένουν βασανιστήρια.

Ιδιαίτερα τονίζεται ότι η ανταμοιβή στο παράδεισο γίνεται εάν κάποιος πιστός πεθάνει σε μάχη κατά των απίστων.

Jihad: σημαίνει ιερός πόλεμος και από πολλούς θεωρείται ένας από τους νόμους του Ισλάμ, θεωρείται καθήκον ολόκληρης της κοινωνίας με στόχο την εξάπλωση του Ισλάμ και συνδέεται με τη προσπάθεια του πιστού να φτάσει στην πνευματική τελειότητα. Αυτό συνέβαλε και στην καλλιέργεια του πολεμικού ζήλου που ήταν το κύριο γνώρισμα που χαρακτήριζε το στρατό του Ισλάμ στη διάρκεια της ιστορίας τους (Δρίτσα, Μόσχου και Παπαλεξανδροπούλου, 2015).

Οι «5 στύλοι» του Ισλάμ: Οι Μουσουλμάνοι βασίζουν όλη τους τη ζωή σε 5 στύλους τήρησης και είναι υποχρεωτικοί για το καθένα. Όπου είναι το πλαίσιο συμπεριφοράς τους και τους τηρούν κατά γράμμα, διότι η είσοδος τους στο παράδεισο εξαρτάται από τη τήρηση αυτών των πέντε.

1. «Σαχάντα». Είναι η μαρτυρία της πίστης: «Ο Αλλάχ είναι ένας και δεν υπάρχει άλλος πέρα από αυτόν και ο Μωάμεθ είναι ο απεσταλμένος του». Για να γίνει κάποιος Μουσουλμάνος, θα πρέπει να μπορέσει να το αρθρώσει.
2. «Σαλάτ». Είναι η ισλαμική προσευχή. Εκτελούνται 5 προσευχές κάθε μέρα (αυγή, μεσημέρι, απόγευμα, βράδυ και νύχτα), και όλες γίνονται με κατεύθυνση προς τη Μέκκα. Πριν από τη κάθε προσευχή πρέπει να πλένονται και οι στάσεις είναι πολλές και διάφορες (όρθια, προσκύνημα χέρια και γόνατα).

3. «Ζακάτ». Είναι η προσφορά – ελεημοσύνη. Ο κάθε πιστός πρέπει να προσφέρει στους φτωχούς, διότι τα πάντα προέρχονται και έχουν δοθεί από τον Αλλάχ.
4. «Σάουμ». Είναι η νηστεία, η οποία θεωρείται αποζημίωση για τη μετάνοια και άσκηση. Οι Μουσουλμάνοι είναι υποχρεωμένοι κατά τη διάρκεια την γιορτής Ραμαντάν – Ραμαζάνι, η οποία διαρκεί έναν μήνα (9^{ος} μήνας ισλαμικού ημερολογίου) από τη στιγμή που βγει ο ήλιος μέχρι να φύγει δεν επιτρέπεται να πίνουν και να τρώνε τίποτα. Απαραίτητο για κάθε παιδί που έχει φτάσει στην εφηβεία, εκτός αν υπάρχουν θέματα υγείας.
5. « Χάτζ».Ο πιστός πρέπει έστω μια φορά στη ζωή του να υλοποιήσει το προσκυνηματικό του ταξίδι ως τη Μέκκα (0 χλμ πριν τη Μέκκα ντύνονται με ειδικό ένδυμα λευκό,που ονομάζεται ιχράμ) (Ziauddin, 2007).

Εκτός των 5 στύλων βέβαια, υπάρχει ένα πλήθος υποχρεώσεων και εθίμων που τηρούνται από τους Μουσουλμάνους.

Hijab: Το hijab δεν αφορά μόνο τις γυναίκες, αλλά και τους άνδρες. Σύμφωνα με το Κοράνιο υπάρχουν έξι κριτήρια που ισχύουν και για τα δύο φύλα. Μόνο ως προς το πρώτο κριτήριο υπάρχει διαφοροποίηση όσον αφορά την έκταση του σώματος που πρέπει να καλυφθεί. 1) Οι γυναίκες πρέπει να έχουν καλυμμένο όλο τους το σώμα εκτός από το πρόσωπο και τα χέρια μέχρι το καρπό, ενώ οι άνδρες πρέπει να έχουν καλυμμένο το σώμα τους από τον αφαλό μέχρι τα γόνατα. Τα υπόλοιπα κριτήρια ισχύουν και για τα δύο φύλα, 2) τα ρούχα να μην αποκαλύπτουν τη μορφή του σώματος, 3) να μην είναι διαφανή, 4) να μην είναι λαμπερά, ώστε να μην προσελκύουν το αντίθετο φύλο, 5) να μην μοιάζουν με τα ρούχα του άλλου φύλου και 6) να μην μοιάζουν με αυτά των άπιστων. Τέλος θεωρούν ότι το hijab προφυλάσσει από τις περιπτώσεις παρενοχλήσεων και βιασμών.

Σεβασμός στους Λόγιους του Ισλάμ: Ο κάθε Μουσουλμάνος πρέπει να σέβεται τους λόγιους της θρησκείας τους, διότι επιτελούν ένα έργο και έρευνα για τον Αλλάχ.

Περιτομή: Η περιτομή στη κοινότητα του Ισλάμ θεωρείται κάτι σαν υποχρέωση- παράδοση για τους άνδρες. Ενθαρρύνεται να γίνει πριν τα 8 χρόνια τους, γίνεται στο τζαμί με παρουσία συγγενών, όπου μετά πάνε στο σπίτι να φάνε και να το γιορτάσουν.

Δικαιώματα και επιτρεπόμενα

Πολυγαμία: Η πολυγαμία για τους άνδρες επιτρέπεται, δεν είναι όμως υποχρεωτικό, αν κάποιος επιθυμεί μπορεί να έχει μια γυναίκα. Σαφώς υπάρχει ένα όριο στον αριθμό γυναικών, ο οποίος είναι μέχρι τέσσερις γυναίκες με τη προϋπόθεση ότι ο άντρας θα είναι δίκαιος μαζί τους και θα τις συντηρεί. Επίσης θεωρούν ότι η πολυγαμία βοηθάει με πρακτικούς λόγους, γιατί είναι καλύτερο να συνάψεις γάμο με έναν ήδη παντρεμένο άντρα παρά να καταστεί «δημόσια ιδιοκτησία».

Κληρονομία: Ο άνδρας πάντα κληρονομεί περισσότερα από την γυναίκα, τουλάχιστον το μισό και πάνω μερίδιο και αυτό συμβαίνει, επειδή αυτός συντηρεί το σπίτι και γενικά το βίο.

Διαζύγιο: Το διαζύγιο είναι δικαίωμα καθαρά του άνδρα, γι' αυτό και σε πολλές χώρες του Ισλάμ οι γυναίκες ζουν έγκλειστες στο σπίτι. Βέβαια σε περιπτώσεις όπου η γυναίκα απευθυνθεί στα δικαστήρια για μοιχεία και ο άνδρας στο μουφτή τότε αναλαμβάνει ο νόμος.

Χορτοφαγία και μη: Το άγιο τους βιβλίο, το Κοράνιο αφήνει τους πιστούς της εάν θελήσουν να είναι μη χορτοφάγοι. Επιτρέπεται η κατανάλωση φυτοφαγικών ζώων όπως, η αγελάδα και το πρόβατο. Ενώ η θανάτωση ενός ζώου στο Ισλάμ θεωρείται ανελέητη πράξη, όμως ο άνθρωπος σύμφωνα με την οδοντοστοιχία του είναι παμφάγο ζώο, και το κρέας είναι θρεπτικό.

Απαγορεύσεις

Η πολυανδρία: Η πολυανδρία απαγορεύεται από το νόμο για πολλούς λόγους και δεν θεωρείται διάκριση επειδή στους άνδρες επιτρέπεται το αντίστοιχο. Το Ισλάμ δίνει μεγάλη σημασία στην ταυτοποίηση των γονέων κάτι που σε αυτή τη περίπτωση είναι δύσκολο, διότι μόνο η μητέρα του παιδιού είναι εύκολο να αναγνωρισθεί, και θεωρούν ότι ο άνδρας εκ φύσεως είναι πολυγαμικός.

Ισλαμική μέθοδος σφαγής ζώων: Εάν το ζώο δεν έχει σφαχτεί με τη συγκεκριμένη μέθοδο απαγορεύεται να το φάνε. Η μέθοδος είναι αρχικά να γίνει με κάποιο αιχμηρό αντικείμενο

(μαχαίρι), να κοπεί ο λάρυγγας, η τραχεία και τα αιμοφόρα αγγεία (για να μην πονάει το ζώο) και τέλος να αποστραγγιστεί το αίμα το οποίο διατηρεί μικρόβια και βακτήρια.

Φαγητά: Γενικά υπάρχει ένα πλήθος από φαγητά που απαγορεύονται να φάνε οι Μουσουλμάνοι. Αρχικά απαγορεύεται να φάνε χοιρινό, γιατί είναι ακάθαρτο ζώο το οποίο τρέφεται με τα πάντα ακόμα και ακαθαρσίες και δεν αναμασάει. Επιπλέον έχει πολλές λιπαρές ουσίες και μεταδίδει πολλές ασθένειες. Επίσης δεν επιτρέπεται να φάνε γενικά σαρκοφάγα ζώα όπως λιοντάρια, γάτες, τρωκτικά, αρπακτικά πουλιά και η λίστα περιλαμβάνει λαγούς, βατράχια, χελώνες, σαλιγκάρια, μαλάκια και γαρίδες. Όλα αυτά απαγορεύονται διότι πιστεύουν ότι είναι βίαια ζώα και ο άνθρωπος ότι τρώει είναι. Τέλος ψωμί και ζύμη που περιέχει ξηρή μαγιά απαγορεύεται.

Αλκοόλ: Το αλκοόλ θεωρείται μια νόσος, ένα δημιούργημα του Σατανά το οποίο εμποδίζει το άτομο να σκέφτεται λογικά και σωστά και είναι υπεύθυνο για βιασμούς, AIDS, μοιχεία και αιμομιξίες. Τέλος προσβάλλει τον άνθρωπο με πολλές ασθένειες μερικές από αυτές είναι η κίρρωση του ήπατος, η μυοκαρδιοπάθεια.

Αιρέσεις και διαιρέσεις του Ισλάμ: Οι Μουσουλμάνοι πρέπει να είναι ενωμένοι και ο προφήτης τους ήταν ένας ο Μωάμεθ και ήταν μόνο Μουσουλμάνος.

Αγαμία: Η αγαμία στη κοινωνία του Ισλάμ θεωρείται αμαρτία και είναι υποχρέωση ο έγγαμος βίος με μοναδικό στόχο την απόκτηση παιδιών.

Επίσης και τα *τυχερά παιχνίδια* αν και δεν διευκρινίζεται ο λόγος που συμβαίνει.

ΓΑΜΟΣ - ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ

Ο γάμος θεωρείται πολύ σημαντικός και δίνεται μεγάλη έμφαση στη νομολογία του, και έχουν δοθεί πολλές προϋποθέσεις για την εγκυρότητα του. Να τονιστεί ότι ο γάμος τελείται από το Μουφτή όπου είναι ο θρησκευτικός ηγέτης και είναι υπεύθυνος για τους γάμους, κηδείες, διαθήκες και διαζύγια. Μερικές από τις προϋποθέσεις είναι:

Ο άνδρας

- Μπορεί να παντρευτεί κάποια η οποία δεν είναι Μουσουλμάνα, όπως μια Εβραία ή Χριστιανή, όχι όμως μια άθρησκη. Βέβαια ενθαρρύνεται να παντρεύονται

Μουσουλμάνες, γιατί είναι πιο κατάλληλες για να αναλάβουν τα του σπιτιού και την ανατροφή των παιδιών.

- Η γυναίκα που θα παντρευτεί πρέπει να είναι ενάρετη και να μην έχει θιχτεί η τιμιότητα της και η ηθική της από τη κοινωνία.
- Τέλος ο άνδρας δεν μπορεί να παντρευτεί ταυτόχρονα σε καμία περίπτωση δύο αδερφές ή κοντινές συγγενείς όπως θεία και ανιψιά.

Η γυναίκα

- Απαγορεύεται σε οποιαδήποτε περίπτωση να παντρευτεί μη Μουσουλμάνο. Ο άνδρας της πρέπει να είναι πιστός στη θρησκεία και με ηθικό χαρακτήρα.

Εφόσον τηρηθούν αυτές οι προϋποθέσεις στη διάρκεια του έγγαμου βίου υπάρχουν κάποια καθήκοντα που περιλαμβάνουν και τις δύο πλευρές και πρέπει να τηρούνται. Η γυναίκα πρέπει να φροντίζει την κατοικία και να τη συντηρεί με όσο λιγότερα έξοδα και να ζητάει την άδεια του συζύγου της για να φεύγει από το σπίτι. Ο άνδρας πρέπει να την υπερασπίζεται, γιατί μετά από το γάμο η τιμή της γίνεται δικιά του, να την συμβουλεύεται, να περνάει κάθε νύχτα μαζί της, και έχει το δικαίωμα να απαγορεύει την είσοδο σε άτομα που δεν επιθυμεί και τέλος δεν επιτρέπεται να μιλάει για τα μυστικά της κρεβατοκάμαρας τους σε άλλους.

ΝΟΜΟΙ

Τέλος είναι σημαντικό να αναφέρουμε μερικούς νόμους επιγραμμικά που ισχύουν στη κοινωνία του Ισλάμ που πολλές φορές έχουν κριθεί λόγω της σκληρότητας και έχουν χαρακτηριστεί απάνθρωποι, εφόσον έχουν σαν ποινή την αφαίρεση του μεγαλύτερου ανθρώπινου δικαιώματος, της ζωής. Γενικά οι νόμοι που ισχύουν παραβιάζουν πολλά άρθρα της οικουμενικής διακήρυξης για τα ανθρώπινα δικαιώματα του 1948 και δεν είναι ισχύουν σε όλες τις κοινωνίες του Ισλάμ, αλλά έχει σημασία η χώρα που εξετάζεται.

Ενδυμασία: Στην Καμπούλ και στο Αφγανιστάν οι γυναίκες είναι υποχρεωμένες να καλύπτουν και το πρόσωπο τους, εάν δεν το επιθυμούν επιτρέπεται η χρήση βίας από τους συζύγους μέχρι να συμμορφωθούν, ενώ υπάρχουν αναφορές για δολοφονίες γυναικών για αυτό το ζήτημα. Επίσης εάν οι γυναίκες δεν φοράνε σε δημόσιους χώρους το επίσημο ρούχο τους το Τσαντόρ, ένα ένδυμα που φοριέται πάνω από τα ρούχα καλύπτοντας το κεφάλι και στερεώνεται στο πηγούνι για να μην διαγράφεται η σιλουέτα του σώματος, τότε μπορούν άνδρες να την παρενοχλούν λεκτικά και να την ακουμπάνε, γιατί στην ουσία είναι γυμνή γι' αυτούς. Αυτό ισχύει και στο Ιράν.

Θανατική ποινή: Η θανατική ποινή αφορά το βιασμό στο Πακιστάν, τη μοιχεία στο Ιράν για γυναίκες, και όταν κάποιος διαπράξει κλοπή και προσβολή στο Προφήτη Μωάμεθ. Τέλος στη περίπτωση ομοφυλοφιλίας η ποινή είναι λιθοβολισμός μέχρι θανάτου.

Ισότητα μαρτύρων: Γενικά το θέμα μαρτύρων είναι ένα περίπλοκο ζήτημα και έχει πολλές διακρίσεις και διακλαδώσεις. Οι 2 γυναίκες δεν είναι ίσες με έναν άνδρα μάρτυρα στην ισλαμική νομοθεσία αρχικά, μόνο σε περιπτώσεις οικονομικών συναλλαγών ή φόνου. Επίσης όταν κατηγορείται μια γυναίκα για μοιχεία χρειάζονται τέσσερις μάρτυρες άνδρες. Τέλος στην περίπτωση κλοπής, η ποινή είναι ο ακρωτηριασμός των χεριών (Naik, 2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να παρουσιάσει και να διερευνήσει πόσο η θρησκεία επηρεάζει την ελευθερία του ανθρώπου σε όλες τις πτυχές της κοινωνίας και κατ' επέκταση, το πώς η θρησκευτική ταυτότητα επηρεάζει την ένταξη του ατόμου σε μια αλλόθρησκη χώρα. Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα, το πιο κατάλληλο είναι να γνωρίσεις μια θρησκεία, να τη κατανοήσεις και να δώσεις μεγάλη έμφαση στους θρησκευτικούς κανόνες που επιβάλλει. Η θρησκεία που επιλέχθηκε για την έρευνα αυτή, είναι το Ισλάμ, όπου και αναλύθηκε παραπάνω.

Στην συγκεκριμένη εργασία παρουσιάστηκαν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα τα οποία χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

A) Η επιρροή της θρησκείας στην ελευθερία του ανθρώπου:

- 1) Η θρησκεία μπορεί να επηρεάσει την ελευθερία του ανθρώπου στα πλαίσια της κοινωνίας ;
- 2) Κατά πόσο είναι δυνατόν οι θρησκευτικοί κανόνες να δημιουργούν σοβαρό αντίκτυπο στη ζωή των ανθρώπων ;
- 3) Υπάρχει διαφορά περιορισμού ελευθερίας ανάμεσα στους άντρες και στις γυναίκες;
- 4) Υπάρχουν κανόνες οι οποίοι είναι υπερβολικά αυστηροί ;
- 5) Ποιοι ήταν οι λόγοι που επέλεξαν την συγκεκριμένη θρησκεία ;
- 6) Εφόσον συμβαίνει αυτό το φαινόμενο, είναι σωστό η θρησκεία να επηρεάζει την ελευθερία, σε οποιαδήποτε βαθμό ;

B) Η επιρροή της θρησκευτικής ταυτότητας στην ένταξη του ατόμου:

- 1) Η θρησκευτική ταυτότητα έχει επηρεάσει και δυσκολέψει την ένταξη των ατόμων σε μια ετερόθρησκη κοινωνία και γιατί ;
- 2) Έχουν βιώσει ρατσιστικές συμπεριφορές ;
- 3) Έχουν σκεφτεί να αλλάξουν θρησκεία για να μπορέσουν να ενταχθούν ευκολότερα στην κοινωνία ;
- 4) Έχει επιτευχθεί πλήρως η ένταξη τους και η αφομοίωση τους στον ελλαδικό χώρο;

Δημιουργήθηκαν έξι θεματικοί άξονες, οι οποίοι αποτελούν τις κατευθυντήριες γραμμές για τις ερωτήσεις των συνεντεύξεων:

1^{ος} άξονας: Τα δημογραφικά στοιχεία

- Ηλικία
- Φύλο
- Χώρα προέλευσης
- Οικογενειακή κατάσταση

- Εργασία στην χώρα προέλευσης
- Εργασία στην χώρα παραμονής

2^{ος} άξονας : Οι λόγοι ώθησης για να φύγουν από την χώρα τους

- Εάν διώχθηκαν από την χώρα τους και ποιος ο λόγος (πόλεμος, σεξουαλική προτίμηση)
- Εάν έχουν βιώσει άσχημα γεγονότα στη χώρα τους
- Ποιος τους βοήθησε στην απόφαση τους να φύγουν

3^{ος} άξονας : Οι λόγοι που διάλεξαν την χώρα μας

- Καλύτερο μέλλον
- Οικονομική κατάσταση
- Άλλοι λόγοι (γάμος- οικογένεια ήδη εγκατεστημένη)

4^{ος} άξονας: Το Ισλάμ και η ελευθερία του ανθρώπου

- Η θρησκεία σας αντιμετωπίζεται πιο αυστηρά στην χώρα σας απ' ότι εδώ ;
- Θεωρείται ότι η θρησκεία σας είναι ιδανική σε σχέση με τις υπόλοιπες και γιατί ;
- Θεωρείται ότι η θρησκεία σας, επηρεάζει την ελευθερία σας και γιατί ;
- Υπάρχει διαφορά περιορισμού ελευθερίας ανάμεσα στους άντρες και στις γυναίκες;
- Υπάρχουν κανόνες οι οποίοι είναι υπερβολικοί – αυστηροί ;
- Τι σας αρέσει πιο πολύ στην θρησκεία σας και τι όχι (Ανοιχτό ερώτημα) ;
- * Γιατί αλλάξατε θρησκεία (Υπάρχουν υποκείμενα που πλέον δεν ασπάζονται το Ισλάμ) ;

Όσον αφορά τον 4^ο άξονα η συνέντευξη ήταν πιο ελεύθερη διότι ήταν μια θρησκεία που δεν την γνωρίζει ο ερευνητής σε βάθος και θέλησε τα υποκείμενα να αναπτύξουν περισσότερο διάλογο για να αντληθούν πληροφορίες και συμπεράσματα.

5^{ος} άξονας: Προβλήματα ένταξης τους στην κοινωνία λόγω της θρησκείας

- Εάν έχουν βιώσει άσχημες καταστάσεις εξαιτίας της θρησκείας τους

- Εάν σκέφτονται να αλλάξουν θρησκεία εξαιτίας θρησκευτικού ρατσισμού
- Εάν είχαν δυσκολία ένταξης στην εργασία ;
- Ποιες οι σχέσεις τους με τους γείτονες τους ;
- Εάν έχουν σκεφτεί να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες με μεγαλύτερες μουσουλμανικές κοινότητες ;

6^{ος} άξονας: Απόψεις για τη χώρα υποδοχής

- Μετανιώσατε για την απόφαση σας να έρθετε στην Ελλάδα ;
- Πιστεύετε ότι η μετανάστευση βοήθησε εσάς ή την οικογένεια σας ;
- Πως βλέπετε τη ζωή σας στην Ελλάδα και τι σχέδια / όνειρα έχετε ;

Αρχικά η διεξαγωγή της έρευνας επιλέχθηκε να πραγματοποιηθεί με ποιοτική έρευνα, καθώς στόχος μας είναι η μελέτη εις βάθος ενός κοινωνικού φαινομένου μέσα από τις αντιλήψεις των κοινωνικών υποκειμένων. Η ποιοτική έρευνα μελετά τα κοινωνικά φαινόμενα μέσα από την οπτική των υποκειμένων και ταυτόχρονα εξετάζει και τη κοινωνική ζωή τους ως εν δυνάμει κριτήριο. Πρέπει να αναφερθεί ότι η ποιοτική έρευνα είναι η κατάλληλη μέθοδος ώστε να βοηθήσει το έργο των κοινωνιολόγων και ανθρωπολόγων που θέλουν να μελετήσουν άλλους πολιτισμούς (Ίσαρη και Πουρκός, 2015).

Η μέθοδος δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα είναι η σκόπιμη δειγματοληψία, καθώς απευθυνθήκαμε σε μία συγκεκριμένη κοινωνική - θρησκευτική ομάδα, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όπως είναι αυτή των μουσουλμάνων που διαμένουν στην Ελλάδα. Η επιλογή των υποκειμένων έγινε με βάση τα εξής κριτήρια: γεωγραφικά, ηλικιακά, θρησκευτικά και βάσει φύλου. Με βάση τα κριτήρια αυτά εντοπίστηκαν 10 άτομα.

Στην ποιοτική έρευνα η δειγματοληψία έχει ως κύριο στόχο, να εντοπίσει αυτό που ο Patton (2002:230) «ονομάζει πλούσιες σε πληροφορία περιπτώσεις, δηλαδή περιπτώσεις οι

οποίες προσφέρονται για μελέτη εις βάθος και από τις οποίες κάποιος μπορεί να μάθει πολλά σχετικά με ζητήματα κεντρικής σημασίας για τον σκοπό της έρευνας». Ο ερευνητής που χρησιμοποιεί τη συγκεκριμένη δειγματοληψία διαλέγει εκείνο το δείγμα, όπου τα υποκείμενα του θα μπορέσουν να τον βοηθήσουν στην επίτευξη των στόχων του και την απάντηση των ερωτημάτων του. Για να γίνει η επίτευξη αυτού του στόχου, ο ερευνητής βασίζεται στην υπάρχουσα γνώση που διαθέτει ή ακόμη και σε κάποια πρώτα δεδομένα της ίδιας της έρευνας (Ιωσηφίδης, 2008 and Marshall, 1996).

Υπάρχουν τριών ειδών πηγών πληροφοριών για να διεξαχθεί μια έρευνα: 1) ο λόγος (συνέντευξη), 2) τα γεγονότα (παρατήρηση) και 3) τα “ίχνη” (γραπτά). Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε στη παρούσα έρευνα είναι η ημιδομημένη συνέντευξη. Ο λόγος που επιλέχθηκε το συγκεκριμένο εργαλείο είναι γιατί δίνει στον ερευνητή τη δυνατότητα της ευελιξίας ως προς την θεματολογία και την τροποποίηση των ερωτήσεων, την επιλογή θεμάτων που χρειάζονται περισσότερο εμβάθυνση, την επιλογή της σειράς των ερωτήσεων και τέλος ακόμα μπορεί να διερευνήσει θέματα τα οποία πριν δεν είχαν προκαθοριστεί. Επιπλέον ο ερευνητής μπορεί να εξετάσει τις στάσεις, τις συμπεριφορές των υποκειμένων που συμμετέχουν στην έρευνα πιο εύκολα από ότι σε μια απρόσωπη διαδικασία, διότι έχει άμεση επαφή με τον ερωτώμενο και μπορεί να χτιστεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης και φιλικότητας.. Τέλος ο ερευνητής πρέπει να γνωρίζει την κοινωνική και θρησκευτική κατάσταση που επικρατεί στην χώρα προέλευσης κάθε υποκειμένου. Επιπλέον πρέπει να σημειωθεί ότι στην παρούσα έρευνα λόγω της θεματολογίας που επιλέχθηκε υπάρχουν στοιχεία της βιογραφικής βιοματικής συνέντευξης. Ο λόγος ύπαρξης αυτών των στοιχείων είναι ότι θέλουμε να επιτύχουμε μια αφηγηματική συνέχεια από την πλευρά του υποκειμένου έχοντας μια μικρή εμπλοκή δική μας, μέχρι να καταφέρουμε να το ολοκληρώσουμε. Η μέθοδος αυτή κατάγεται από τη σχολή του Σικάγο μέσα από το έργο των Thomas & Znaniecki, *The Polish Peasant in Europe and America* (Γ. Τσιώλης, 2018).

Το δείγμα που επιλέχθηκε για τη παρούσα έρευνα είναι από τη κατηγορία της θρησκευτικής κοινότητας των μουσουλμάνων που μένουν στην Ελλάδα. Το δείγμα αποτελείται από 10 άτομα, δηλαδή 5 γυναίκες και 5 άντρες ηλικίας 25-60 ετών και σε ότι

αφορά την επικοινωνία είναι γνώστες ελληνικής ή αγγλικής γλώσσας. Τα άτομα αυτά ανήκουν στην κατηγορία πολιτισμικού δείγματος διότι αφορά γνώστες πληροφοριών μιας κουλτούρας κι έτσι δεν απευθύνεται στο γενικό πληθυσμό, αλλά σε επιλεγμένο δείγμα.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Νομό Κορινθίας Πελοποννήσου σε άτομα μουσουλμανικής καταγωγής που διαμένουν μόνιμα στην Κορινθία και διήρκησε ένα μήνα. Η έρευνα διεξάγεται εντός χρονικών ορίων, διότι η μεσολάβηση εξωτερικών γεγονότων μεταβάλλει τη συμπεριφορά των ερευνώμενων και πραγματοποιήθηκε σε δικό τους χώρο (σπίτι τους), για να βρίσκονται σε έναν άνετο και οικείο περιβάλλον, όπου τα σημάδια μη – λεκτικής επικοινωνίας να μην οφείλονται σε εξωτερικούς παράγοντες.

Η διαδικασία της έρευνας διαμορφώθηκε από συγκεκριμένα κριτήρια. Σε ότι αφορά τη γλώσσα, τα υποκείμενα που επιλέχθηκαν είναι άτομα που μιλούσαν την ελληνική ή αγγλική γλώσσα, προς διευκόλυνση του ερευνητή καθώς η εύρεση διερμηνέα ήταν δύσκολη. Τέλος το δείγμα αποτελείται από άτομα άνω των 18 ετών που χρειάζεται να δοθεί συγκατάθεση γονέα και για να μην νιώσει κάποιο παιδί λάθος συναισθήματα.

Στην παρούσα έρευνα τηρήθηκαν οι βασικές αρχές της ηθικής και της δεοντολογίας που πρέπει να καθορίζουν μία ερευνητική μελέτη. Τηρήθηκε η ανωνυμία και το απόρρητο (εμπιστευτικότητα). Τα υποκείμενα ενημερώθηκαν ότι δεν θα καταγραφούν προσωπικά στοιχεία όπως όνομα και επίθετο ή οποιοδήποτε άλλο στοιχείο που μπορεί να οδηγήσει στην αναγνώριση τους και ότι μπορούν να δουν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις εάν θελήσουν. Τέλος υπήρξε ιδιαίτερη προσοχή στα ευαίσθητοποιημένα θέματα και στη συναισθηματική αναστάτωση που μπορεί να προκληθεί. Για την διασφάλιση του απορρήτου δεν χρησιμοποιούνται τα πραγματικά ονόματα των υποκειμένων, αλλά κωδικοποιούνται με γράμματα της αλφαβήτου (A- K), βλέπουμε Πίνακα 1.

Για την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας ως μέθοδος συλλογής επιλέχθηκε η δημιουργία έξι θεματικών αξόνων. Ο λόγος της επιλογής αυτής είναι για την διευκόλυνση του ερευνητή, αρχικά επειδή τα ερευνητικά ερωτήματα χωρίζονται σε δύο κατηγορίες Α) για την θρησκεία και Β) για την ένταξη των υποκειμένων στην κοινωνία και για να περιοριστεί

ο κίνδυνος αποσυντόνισης λόγω του μεγάλου όγκου πληροφοριών και ερωτήσεων που μπορεί να προκύψουν στη πορεία. Ο πρώτος θεματικός άξονας περιλαμβάνει τα δημογραφικά στοιχεία των υποκειμένων, τα οποία παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στον Πίνακα 1, για διευκόλυνση του αναγνώστη ώστε να ανατρέχει στο κάθε υποκείμενο και να έχει μια συνολική εικόνα. Ο δεύτερος άξονας συγκεντρώνει τα στοιχεία που σχετικά με τους λόγους που αποφάσισαν να εγκαταλείψουν τις χώρες τους και από την άλλη πλευρά ο επόμενος άξονας, ο τρίτος είναι οι λόγοι που διάλεξαν την χώρα μας. Εν συνέχεια ο τέταρτος άξονας αφορά την πρώτη κατηγορία των ερευνητικών ερωτημάτων μας, τη θρησκεία αποκλειστικά. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχει μια ερώτηση* η οποία γίνεται εάν τα υποκείμενα έχουν αλλάξει θρησκεία, όπως τα Η, Θ και Κ. Ο πέμπτος άξονας αφορά τη δεύτερη κατηγορία των ερευνητικών ερωτημάτων σχετικά με την ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία και εν κατακλείδι ο έκτος και τελευταίος άξονας σχετίζεται με τις απόψεις των υποκειμένων για τη χώρα μας και για τα μελλοντικά τους σχέδια.

Οι συνεντεύξεις είναι οργανωμένες συνομιλίες μεταξύ του ερευνητή και των πληροφορητών – υποκειμένων, και αποτελούν μια προσπάθεια παραγωγής δεδομένων για να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν παραπάνω. Οι συνομιλίες καταγράφηκαν (ηχογράφηση), εκτός των υποκειμένων Θ και Κ, γένους θηλυκού, γιατί δεν το επιθυμούσαν. Έπειτα έγινε απομαγνητοφώνηση, στην οποία δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στους κανόνες σημειογραφίας και στις παραγλωσσικές εκδηλώσεις (μεγάλες παύσεις, αλλαγή τόνου φωνής, επαναλήψεις λέξεων). Επίσης έγιναν και κάποιες γραπτές σημειώσεις, οι οποίες ήταν κυρίως πρόσθετες πληροφορίες και έλειπαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, διότι δεν υπήρχαν στα βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν (ταφή μουσουλμάνων με σύμβολο το φεγγάρι). Ο τρόπος παρουσίασης των προφορικών συνεντεύξεων είναι ένας συνδυασμός αφηγήσεων ζωής και κοινωνιολογικής ανάλυσης. Το δείγμα που επιλέχθηκε, όπως αναφέρουμε παραπάνω είναι δέκα άτομα που ασπάζονται το Ισλάμ και διαμένουν στην Ελλάδα. Τα υποκείμενα προτού πάρουν μέρος είχαν ενημερωθεί για τον σκοπό των συνεντεύξεων και έπειτα δέχθηκαν. Επίσης έγινε μια μικρή ενημέρωση για το περιεχόμενο των ερωτήσεων και της συνέντευξης. Ο χρόνος κυμάνθηκε από

σαράντα πέντε (45) λεπτά ως μία (1) ώρα, και η μεγαλύτερη ήταν μιάμιση ώρα (1 ½) με το υποκείμενο Θ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

6.1. Αποτελέσματα έρευνας

Στον Πίνακα 1, παρακάτω δεν αναγράφεται η εργασία στην χώρα προέλευσης, διότι τα υποκείμενα έχουν έρθει από σχετικά νεαρή ηλικία στην Ελλάδα, επομένως δεν δούλευαν πριν. Όσα ήρθαν πιο πρόσφατα, όπως το Ζ και Ι, και πριν ασχολούνταν με τα οικιακά και το Γ και Ε δεν είχαν κάποια εργασία. Όσον αφορά το υποκείμενο Δ βρίσκεται στην Ελλάδα για σπουδές και ήταν το μοναδικό άτομο το οποίο δεν γνώριζε Ελληνικά, μιλάει Αγγλικά και Αραβικά.

Πίνακας 1.

Δημογραφικά στοιχεία συνεντευξιαζόμενων

Κωδικοποίηση Υποκειμένων	Φύλο	Ηλικία	Χώρα Προέλευσης	Οικογενειακή κατάσταση	Εργασία στην χώρα παραμονής
A	Άρρεν	28	Λιβύη	Άγαμος	Επιχειρήσεις
B	Άρρεν	27	Συρία	Αρραβωνιασμένος	Σερβιτόρος

Γ	Άρρεν	35	Ταϊλάνδη	Παντρεμένος με 1 τέκνο	Επιχειρήσεις
Δ	Άρρεν	25	Μαρόκο	Άγαμος	Σπουδές
Ε	Άρρεν	30	Μαλαισία	Παντρεμένος με 1 τέκνο	Επιχειρήσεις
Ζ	Θήλυ	32	Συρία	Παντρεμένη με 2 τέκνα	Οικιακά
Η	Θήλυ	57	Σιγκαπούρη	Παντρεμένη με 1 τέκνο	Κουζίνα εστίαση
Θ	Θήλυ	39	Τυνησία	Παντρεμένη	Σούπερ μάρκετ
Ι	Θήλυ	43	Ινδονησία	Παντρεμένη με 4 τέκνα	Οικιακά
Κ	Θήλυ	47	Σουμάτρα (Ινδονησία)	Παντρεμένη με 3 τέκνα	Οικιακά

Πριν ξεκινήσει η ανάλυση, πρέπει να αναφερθεί ότι, το Ισλάμ είναι μονοθεϊστική θρησκεία και οι κανόνες του είναι ίδιοι και σταθεροί για όλους τους πιστούς. Όμως η αυστηρότητα και η τήρησή τους ποικίλει ανάλογα την χώρα που μελετάμε. Για παράδειγμα, μια γυναίκα που προέρχεται από την Μαλαισία δεν έχει την ίδια ελευθερία σε σχέση με μία από την Σιγκαπούρη. Σε χώρες όπως το Ιράν οι γυναίκες είναι υποχρεωμένες να φορούν το hijab, ενώ στην Σιγκαπούρη είναι επιλογή τους.

Επομένως είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι ανάλογα την χώρα προέλευσης του κάθε υποκειμένου, τα αποτελέσματα διαφέρουν, όμως οι κανόνες που έχουμε αναφέρει στην βιβλιογραφική ανασκόπηση μας είναι ορθοί.

Σαφώς και είναι αυτονόητο ότι και οι νόμοι που υπάρχουν για τους παραβάτες του Ισλάμ και γενικά ανήκουν στη διακριτική ευχέρεια κάθε συντάγματος της εκάστοτε χώρας. Οι χώρες οι οποίες έχουν τους αυστηρότερους και απάνθρωπους νόμους που καταπατούν και

τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι σε κάποιες χώρες της Μέσης Ανατολής, όπως η Σαουδική Αραβία, Ιράν και σε χώρες της Ανατολικής Αφρικής, όπως η Σομαλία.

Από την συζήτηση που έγινε με τα υποκείμενα άλλων χωρών, τα περισσότερα πολλές φορές ανέφεραν άλλες χώρες σαν μέτρο σύγκρισης, όμως όσες φορές γινόταν αναφορά για τις προαναφερθείσες, ήταν σαν ένα παράδειγμα προς αποφυγή.

Στην ανάλυση που θα ακολουθήσει θα παρουσιαστεί το κάθε υποκείμενο ξεχωριστά, εκτός των Γ και Ε, που είναι κοντά τα αποτελέσματά τους. Η παρουσίαση των συνεντεύξεων θα γίνει βάση του γένους ξεκινώντας από τους άντρες και έπειτα με τις γυναίκες. Σε κάθε υποκείμενο θα υπάρχει μια μικρή περίληψη που είναι τα βασικά στοιχεία των συνεντεύξεων που απαντούν στις ερωτήσεις των θεματικών αξόνων καθώς και θα αναφερθούν σημεία που έκαναν εντύπωση, αλλά και αυτά τα οποία έδωσαν περεταίρω πληροφορίες που ήταν άγνωστες στον ερευνητή. Τέλος οι συνεντεύξεις των υποκειμένων Θ και Κ συγκριτικά είναι αξιοσημείωτες, γιατί είναι δύο έντονες ιστορίες γυναικών και θεωρούνται έμπνευση για μια έρευνα.

6.2. Ανάλυση συνεντεύξεων

Υποκείμενα άνδρες

Από τα πέντε υποκείμενα, γένους αρσενικού, τα Α, Β και Δ ήταν πιο άνετα στις συνεντεύξεις, έδιναν πληροφορίες και έλεγαν προσωπικές ιστορίες. Τα υποκείμενα Γ και Ε ήταν συγκροτημένοι και τυπικοί στις ερωτήσεις και προσπαθούσαν να λένε ελάχιστα για τις οικογένειές τους.

Υποκείμενο Α:

Είναι 28 ετών και κατάγεται από την Λιβύη. Βρίσκεται στην Ελλάδα από το 2015 και ο λόγος ήταν για επιχειρηματική δραστηριότητα. Τηρεί τους κανόνες του Ισλάμ, όσο καλύτερα μπορεί. Όμως είχε παλαιότερες σχέσεις με χριστιανές και θεωρεί ότι η θρησκεία

δεν αποτελεί πρόβλημα στο θέμα του γάμου και τα παιδιά πρέπει να αποφασίσουν τα ίδια την θρησκεία που θα ακολουθήσουν. Ο θεός του έχει παντρευτεί Καθολική με έναν γάμο χωρίς θρησκευτικά προβλήματα. Σαν άνθρωπος είναι προοδευτικός και ανοιχτόμυαλος, παρόλα αυτά οι φίλοι του που βρίσκονται στην χώρα του είναι το αντίθετο.

Το ίδιο το υποκείμενο ανέφερε « Οι φίλοι μου δεν θα σου μιλούσαν, γιατί σε θεωρούν λάθος. Οι λόγοι είναι πολλοί αλλά δεν είσαι μουσουλμάνα και δεν φοράς σωστά ρούχα που να σε κρύβουν».

Έχει διαβάσει για πολλές θρησκείες και πιστεύει ότι το Ισλάμ με ο Χριστιανισμός μοιάζουν υπερβολικά και θεωρεί ότι οι θάνατοι στο όνομα του Αλλάχ είναι λάθος και φταίνε οι κυβερνήσεις, αυτές προάγουν τον φανατισμό για όφελος τους. Σχετικά με τις γυναίκες παραδέχεται ότι υπάρχει ανισότητα και δεν θα έπρεπε να υπάρχει πολυγαμία.

Όπως ο ίδιος λέει « Το σωστό για μένα και αυτό θα κάνω είναι να παντρευτώ μια γυναίκα, ανεξαρτήτως θρησκείας. Θα αγαπάω και θα δώσω όλη μου την προσοχή σε μια».

Αυτό που του κάνει εντύπωση βέβαια είναι ότι οι φίλοι του στην Ελλάδα συζητούν για τα ερωτικά τους κάτι το οποίο του είναι άβολο, ενώ οι μουσουλμάνοι δεν επιτρέπεται, η αντίδρασή του ήταν.

Το ίδιο το υποκείμενο αναφέρει χαρακτηριστικά « Νο, πο δεν πρέπει να γίνεται αυτό είναι άβολο, το μόνο θετικό που έχει είναι ότι αν υπάρχει πρόβλημα λύνεται, ενώ εμείς δεν έχουμε κάποιον να ζητήσουμε βοήθεια».

Η Ελλάδα του αρέσει και δεν θα ήθελε να φύγει, εργασιακά είναι πολύ καλά, το μόνο παράπονο του είναι κάποιες αντιμετωπίσεις. Δεν έχει βιώσει σκληρές ρατσιστικές καταστάσεις, όμως έχει χάσει κοπέλες εξαιτίας των γονιών τους.

Όπως επισημαίνει ο ίδιος « Έχω χάσει πολλές σχέσεις μου, γιατί σαν φίλος είμαι καλό παιδί αλλά ως αγόρι είμαι μουσουλμάνος και δεν υπάρχει μέλλον».

Στο κλείσιμο της συνέντευξης μου είπε γελώντας ότι στο σχολείο όταν παίρνουν βαθμούς κρύβουν τους ελέγχους για να μην δει κανείς το όνομα της μητέρας (για σεβασμό) και με τον παιδικό του φίλο ήδη 12 χρόνια, τελικά οι μητέρες τους είχαν το ίδιο όνομα

Υποκείμενο Β:

Είναι 27 ετών και κατάγεται από την Συρία. Βρίσκεται στην Ελλάδα από 6 ετών που ήρθε με τους γονείς του. Είναι ένα άτομο που μεγάλωσε και πήγε σχολείο εδώ, και είναι αρραβωνιασμένος με Χριστιανή. Είναι μουσουλμάνος, πιστεύει, όμως θεωρεί ότι όλο αυτό το πλήθος κανόνων είναι περιττό.

Το ίδιο το υποκείμενο αναφέρει « Κάθε πιστός ανεξαρτήτως θρησκείας πρέπει να πιστεύει και να συμπεριφέρεται με αγάπη και ευγένεια σε όλους».

Θεωρεί ότι η γυναίκα πρέπει να είναι κυρίαρχος τους εαυτού της και να κάνει ότι θέλει.

Το ίδιο το υποκείμενο διευκρινίζει « Την μητέρα μου δεν την έχω δει ποτέ χωρίς μαντίλα, μια μέρα που γύρισα νωρίτερα και έφτιαχνε τα μαλλιά της μόλις με είδε έτρεξε να κρυφτεί. Είναι κουταμάρα και γι αυτό φταίει η κοινωνία της Συρίας και ο τρόπος μεταχείρισης δηλαδή πλύσης εγκεφάλου. Γι' αυτό τον λόγο δεν έχω πάει ποτέ και δεν νομίζω να πάω».

Ο λόγος που ήρθαν οι γονείς του ήταν για μια καλύτερη ζωή και επειδή ο πατέρας μου ήθελε η σύζυγος του να είναι ελεύθερη, αν και συνεχίζει να διατηρεί την ίδια κουλτούρα και έθιμα η μητέρα του. Έχει βιώσει ρατσιστικές συμπεριφορές συγκεκριμένα επειδή είναι σκουρόχρωμος το φώναζαν Πακιστανό και μαύρο, αλλά όλα αυτά είναι έλλειψη παιδείας και οικογένειας θεωρεί και δεν δίνει σημασία πλέον. Στο θέμα εργασίας έχει δυσκολευτεί και δουλεύει σέρβις γιατί είναι μια δουλειά που δεν κάνει διακρίσεις όχι όμως και οι πελάτες.

Υποκείμενα Γ & Ε:

Τα συγκεκριμένα υποκείμενα προέρχονται από δύο χώρες που είναι αυστηρές και ήρθαν στην Ελλάδα για δουλειά με τις οικογένειες τους. Οι γνώμες και οι απόψεις τους είναι σχεδόν ίδιες και ο λόγος είναι ότι είναι και φίλοι.

Το υποκείμενο Γ είναι 35 ετών από την Ταϊλάνδη και το υποκείμενο Ε είναι 30 ετών από την Μαλαισία. Είναι παντρεμένοι με μουσουλμάνες και δραστηριοποιούνται στις επιχειρήσεις και είναι συνεργάτες πλέον. Δυσκολεύτηκαν να ορθοποδήσουν οικονομικά, καθώς ήρθαν στην Ελλάδα στα 25 τους χρόνια, οπότε η γλώσσα ήταν δύσκολη και τους καθυστέρησε να ενταχθούν. Ακραίες καταστάσεις δεν έχουν δεχτεί, όμως καταλαβαίνουν στο σχολείο περίεργα νεύματα.

Συγκεκριμένα το υποκείμενο Γ αναφέρει « Σαφώς και καταλαβαίνουν από την εμφάνιση ότι δεν είμαι Έλληνας αλλά και λόγω ονόματος, όταν όμως με ρωτάνε από που είμαι και τους λέω Ταϊλάνδη, αλλάζουν με ρωτάνε πράγματα γιατί την θεωρούν εξωτική χώρα».

Είναι πιστοί μουσουλμάνοι, θεωρούν ότι η θρησκεία τους είναι «ολόσωστη» και ο Ε που έχει γιο του έκανε εορταστικό πάρτι για την περιτομή. Πιστεύουν ότι η θρησκεία τους έχει κάνει σωστό διαχωρισμό στα φύλα, μέχρι και σήμερα τρώνε ξεχωριστά από τις γυναίκες τους, οι οποίες τιμούν το Ισλάμ με την μαντίλα.

Τέλος το υποκείμενο Γ σκέφτεται όταν μεγαλώσει και σταματήσει την δουλειά να γυρίσει στην χώρα του για το υπόλοιπο της ζωή του. Το υποκείμενο Ε δεν σκέφτεται τόσο μακριά, ωστόσο προτρέπει το γιο του να πηγαίνουν τα καλοκαίρια Μαλαισία ώστε να μην χάνεται η επαφή με τον «γνήσιο» πολιτισμό τους, όμως θεωρεί ότι λόγω σπουδών επαγγελματικά θα είναι πιο εύκολα στην Ελλάδα.

Υποκείμενο Δ:

Είναι 25 ετών και κατάγεται από το Μαρόκο. Βρίσκεται στην Ελλάδα περίπου ένα χρόνο, έχει έρθει για σπουδές και είναι ο μοναδικός που δεν γνωρίζει ελληνικά. Η

συγκεκριμένη συνέντευξη λαμβάνει χώρα με ένα παιδί στην ουσία λόγω του νεαρού της ηλικίας του αλλά κυρίως επειδή είναι η πρώτη φορά στην ζωή του που φεύγει από τη χώρα του και μένει μόνος του, το βλέπει σαν διακοπές.

Θεωρεί ότι δεν υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα στα φύλα και συγκεκριμένα με ρώτησε τι εννοώ να του εξηγήσω. Δεν μπορούσε να το κατανοήσει γιατί αυτή η διάκριση είναι αυτονόητη και φυσική για τον ίδιο. Ο λόγος είναι η οικογένεια και πως μεγάλωσε. Ενώ είναι 25 ετών θεωρεί ότι είναι μικρός για γάμο και έχει τις σπουδές του ακόμα, όμως η αδερφή του που είναι ήδη παντρεμένη και 2 χρόνια μικρότερη, έχει αποκτήσει τις αναγκαίες και χρήσιμες γνώσεις που χρειάζεται γι' αυτό παντρεύτηκε, είναι εξάισια μαγείρισσα. Άλλο ένα στοιχείο που μου έκανε εντύπωση είναι ότι συγκριτικά είναι το μικρότερο υποκείμενο όμως με υποδέχτηκε με ένα λευκό ένδυμα που φοράει μέσα στο σπίτι συνέχεια. Τα σημαντικότερα γι' αυτόν που πήρε μαζί του είναι το παραδοσιακό ένδυμα και ο ναργιλές, δώρο του πατέρα του.

Τέλος δεν θεωρεί ότι έχει λάβει ρατσιστικές συμπεριφορές για την θρησκεία του αλλά όποια διαφορετική προσέγγιση είναι λόγω του εκκεντρικού του στυλ. Έχει βαμμένα ξανθά μαλλιά και φοράει λευκό ανδρικό Hijab με πολύχρωμα κεντήματα. Δεν είναι σίγουρος εάν θα μείνει Ελλάδα, θέλει να ασχοληθεί με το εμπόριο ανάμεσα στην Ελλάδα και το Μαρόκο. Όμως θέλει να γυρίσει στη χώρα του σίγουρα για να παντρευτεί μια καλή μουσουλμάνα, επισημαίνοντας ότι δεν έχει κάτι με άλλες θρησκείες απλά οι χριστιανές για παράδειγμα καπνίζουν και ακουμπάνε άνδρες (δεν υπάρχει ούτε χειραψία ανάμεσα στα φύλα, μόνο αν είναι παντρεμένα).

Υποκείμενα γυναίκες

Όσον αφορά τις γυναίκες πρέπει να επισημανθεί ότι τα υποκείμενα Z και I είναι μουσουλμάνες που τηρούν ευλαβικά το Ισλάμ και τους κανόνες του. Τα υποκείμενα H, Θ και K ήταν μουσουλμάνες και έχουν μεγάλο ενδιαφέρον οι απόψεις και οι λόγοι της

αλλαγής επίσημης θρησκείας. Ειδικά η συνέντευξη του υποκειμένου Ι σε σύγκριση με το Κ, που προέρχονται και από την ίδια χώρα, όμως είναι τα δύο άκρα.

Υποκείμενο Ζ:

Είναι 32 ετών και κατάγεται από τη Συρία. Βρίσκεται στην Ελλάδα τα τελευταία 7 χρόνια και ήρθε με την οικογένεια της, επειδή ο άντρας της είχε πολιτικούς λόγους να φύγει. Ασχολείται από πάντα με τα οικιακά και ενώ βρίσκεται ήδη 7 χρόνια εδώ μιλάει με δυσκολία την ελληνική, διότι στο σπίτι μιλούν την μητρική τους γλώσσα.

Πιστεύει ότι το Ισλάμ είναι ανώτερο και δεν έχει θέμα με άλλες θρησκείες όμως δεν θα σκεφτόταν καν ν' αλλάξει.

Όπως αναφέρει το ίδιο το υποκείμενο « η θρησκεία μας, βοηθά την γυναίκα να είναι σωστή σύζυγος και μητέρα και να αντέχουμε απέναντι στους πειρασμούς». Η πολύ ελευθερία βλάπτει τον άνθρωπο και του προκαλεί σύγχυση. Επίσης φοράει μαντίλα και προτρέπει την κόρη της να μην ντρέπεται και να φοράει και εκείνη ».

Πάνω σε συζήτηση που ένωσε άνετη μετά από ώρα είπε ότι όλες οι φίλες της είναι μουσουλμάνες και πηγαίνει συχνά οικογενειακά Αθήνα σε συγγενείς του άντρας της για προσευχή.

Στις σπάνιες περιπτώσεις που βγαίνει από το σπίτι (super- market, ψώνια), θεωρεί ότι η μαντίλα την διαχωρίζει, είναι απλησίαστη και δεν την στοχοποιεί. Στο σχολείο των παιδιών πηγαίνει ο άντρας της γιατί έχει δεχθεί λεκτική επίθεση από μητέρα συμμαθητή του γιου της και δεν θέλει να έρχεται σε ρήξη.

Όπως η ίδια εξιστορεί « Η άλλη μητέρα ήθελε να σταματήσουν τα παιδιά μας να κάνουν παρέα, γιατί ο γιος της δεν θέλει να κάνει παρέα με έναν τζιχαντιστή που δέρνει γυναίκες».

Ο μόνος της φόβος είναι μην δεχθούν μελλοντικά επιθέσεις τα παιδιά της. Τέλος θα ήθελε να επιστρέψει στη χώρα της αν και ξέρει ότι δεν θα μπορέσει λογικά ή έστω να

μεταναστεύσουν σε άλλη μουσουλμανική χώρα για να μην χάνεται η επαφή με τις παραδόσεις και τον πολιτισμό.

Υποκείμενο Η:

Είναι 57 ετών και κατάγεται από την Σιγκαπούρη. Βρίσκεται από τα 19 της στην Ελλάδα και ο λόγος είναι ο άντρας της. Τον γνώρισε στη χώρα της που είχε έρθει ταξίδι (ναυτικός) και έπειτα από ένα μήνα ήρθε και την ζήτησε. Έγινε μουσουλμάνος για να μπορέσουν να παντρευτούν με μουσουλμανικό γάμο (στην φωτογραφία οι παραδοσιακές στολές ήταν κόκκινες με κοσμήματα ραμμένα)- και ήρθαν Ελλάδα, όμως και αυτή βαπτίστηκε Χριστιανή και έκαναν και θρησκευτικό γάμο. Το θέμα είναι ότι θρησκευτικά ανήκει κάπου στη μέση, δεν μπορεί να επιλέξει 100%. Είναι διαβασμένη για πολλές θρησκείες, πάει στην εκκλησία και της αρέσει ιδιαίτερα η Μεγάλη Βδομάδα, της προκαλεί δέος όλη η διαδικασία. Επίσης έχει επισκεφθεί το Βατικανό και θαυμάζει και τον ινδουισμό. Δεν τρώει χοιρινό, δοκίμασε αλλά δεν της άρεσε και τα τελευταία 10 χρόνια είναι χορτοφάγος.

Η συγκεκριμένη συνέντευξη επιβεβαίωσε τις πληροφορίες της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και μου έδωσε επιπλέον. Αρχικά όπως οι χριστιανοί έχουν σύμβολο τον σταυρό έτσι οι μουσουλμάνοι θάβονται με το σύμβολο του φεγγαριού και ότι και οι γυναίκες κάνουν γυναικεία περιτομή από μωρά, κλειτοριδεκτομή. Η ίδια έχει κάνει άλλα δεν έκανε στην κόρη της. Επιβεβαιώνει ελεύθερα ότι υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα στα φύλα αλλά το πόσο πιο μεγάλος έχει σχέση η χώρα και η οικογένεια. Η Σιγκαπούρη είναι μια χώρα « νορμάλ», για παράδειγμα η ίδια δεν φόρεσε ποτέ μαντίλα, η αδερφή της όμως πάντα φορούσε, γιατί ήθελε. Ανέφερε ότι η Μαλαισία και η Ινδονησία είναι σαν χώρες πιο αυστηρές και για μερικές όπως το Αφγανιστάν πιστεύει ότι τα πράγματα είναι πολύ χειρότερα από αυτά που έχουν δημοσιευτεί.

Το ίδιο το υποκείμενο αναφέρει χιουμοριστικά « Είναι κάποιες χώρες που έχουν κρυφτεί από τον Θεό, όμως όλα όσα κάνουν είναι στο όνομα του. Για να καταλάβεις εμείς στην

Σιγκαπούρη έχουμε Κινέζο πρωθυπουργό αλλά Καθολικό, είμαστε όλα τα παιδιά του θεού ανεξαρτήτως ονόματος (Του) μαζί».

Άλλο ένα στοιχείο που δόθηκε είναι ότι για να γίνει χειραψία ανάμεσα σε έναν άντρα και μια γυναίκα πρέπει να φοράνε γάντια, να μην υπάρχει άμεση επαφή. Επίσης εκτός του χοιρινού, όλα τα υπόλοιπα κρέατα πρέπει να αναγράφουν την λέξη Χαλάλ, για να φαγωθούν, που σημαίνει ειδική σφαγή, μεταχείριση και επεξεργασία του ζώου.

Όσον αφορά το θέμα των γνώσεων της πάνω σε άλλες θρησκείες και τι την ώθησε να ψάξει.

Όπως η ίδια διαπιστώνει « εμένα το σόι μου είναι multicultural, έχω πατέρα μουσουλμάνο όπου το σόι του απαρτίζεται από προτεστάντες και ιεχωβάδες, έχω μεγαλώσει γνωρίζοντας πολλά και διαφορετικά έθιμα και αντιλήψεις- μπορεί γι' αυτό να μην μπορώ να αποφασίσω θρησκεία».

Ρατσιστικές καταστάσεις δεν έχει βιώσει γιατί επί της ουσίας μεγάλωσε εδώ αλλά και όταν λέει ότι είναι από Σιγκαπούρη ενθουσιασμό λαμβάνει. Επίσης διευκρίνισε ότι όταν πηγαίνει στην Σιγκαπούρη καπνίζει μόνο μέσα στο σπίτι και όχι έξω, γιατί και η ίδια θα ένιωθε άβολα. Τέλος δεν σκέφτεται να φύγει από την Ελλάδα, την θεωρεί χώρα της όμως αγαπάει και την Σιγκαπούρη, γι' αυτό δεν χάνει ευκαιρία να πηγαίνει μαζί με την εγγονή της.

Υποκείμενο Θ:

Είναι 39 ετών και κατάγεται από την Τυνησία. Βρίσκεται στην Ελλάδα από το 2005 και πριν βρισκόταν στην Ιταλία από το 2002.. Η αλήθεια είναι ότι το έσκασε από το σπίτι της στα 21 έτη, όταν ενηλικιώθηκε και άλλαξε επίσημη θρησκεία απευθείας, έγινε Καθολική.

Προέρχεται από μια οικογένεια «πωρωμένη» θρησκευτικά, όπως η ίδια τόνισε.

Το Κοράνιο ενώ απαγορεύει την σύναψη γάμου μεταξύ συγγενών, προσπαθούσαν να την παντρέψουν με έναν συγγενή τους και ο λόγος ήταν ότι όδευε προς την ενηλικίωση της και κανένας δεν την είχε ζητήσει ακόμα.

Το ίδιο το υποκείμενο αναφέρει χαρακτηριστικά «το να μείνεις άγαμη θεωρείται ατίμασμα για την οικογένεια, και αυτός ο συγγενής είχε πολλά λεφτά, κανονική αγοραπωλησία σαν να λέμε. Θεωρούσα τον γάμο σκλαβιά και ήταν στην συγκεκριμένη περίπτωση».

Στο θέμα Ισλάμ το υποκείμενο πρόσφερε πολλές πληροφορίες, θα επισημανθούν οι σημαντικότερες και αυτές που λείπουν στην βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Όπως το ίδιο το υποκείμενο λέει « Αρχικά οι ανισότητες απέναντι στις γυναίκες είναι κατοχυρωμένες με νόμους. Εάν κατηγορήσεις μια γυναίκα για μοιχεία χρειάζονται 4 μάρτυρες άνδρες προφανώς και αν αποδειχθεί η κατηγορία αληθινή, οι συνέπειες βάσει Κορανίου είναι 100 ραβδισμοί και αν είναι και παντρεμένη μπορεί θάνατος με λιθοβολισμό. Όμως αν η κατηγορία είναι ψέματα οι μάρτυρες θα τιωρηθούν για κάποιο διάστημα με στέρηση ελευθερίας και θα είναι καταραμένοι. Καταλαβαίνεις η γυναίκα χάνει την ζωή της και η άλλοι θα πάρουν μια κατάρα. Δεν μιλάμε για διαχωρισμούς και απλές ανισότητες, εδώ η λογική βλέπει το Ισλάμ και κρύβεται ».

Εκτός από την προσωπική της ιστορία θυμάται ότι μια ξαδέρφη της δεν είχε κάνει κλειτοριδεκτομή, γιατί η μητέρα της την λυπήθηκε σαν μωράκι να της κάνει κάτι τέτοιο και όταν το ανακάλυψαν της το έκαναν στα 15 της με το ζόρι.

Το ίδιο το υποκείμενο επισημαίνει χαρακτηριστικά « δεν είναι γυναικεία περιτομή να λέμε τα πράγματα με το όνομα τους, ονομάζεται σεξουαλικός ακρωτηριασμός».

Σαφώς και το υποκείμενο Θ αναφέρει ότι οι κανόνες υπάρχουν, το πως κάθε οικογένεια και χώρα τους εφαρμόζει για το συμφέρον της είναι άλλο θέμα. Θεωρεί ότι η συγκεκριμένη στάθηκε άτυχη λόγω του συντηρητικού θρησκευτικού κύκλου της και ότι στα 6 της ο πατέρας της την σταμάτησε από το σχολείο για να βοηθάει στο σπίτι.. Επίσης μέχρι να το σκάσει φορούσε μπούρκα και όχι hijab και με πληροφόρησε ότι υπάρχουν πολλά ενδύματα. Η μπούρκα καλύπτει τα πάντα και έχει ένα διχτυωτό κάλυμμα για να επιτρέπει

να βλέπεις, το hijab έχει ελεύθερο το πρόσωπο, χωρίς να επιτρέπεται να φαίνονται τα μαλλιά και ο λαιμός και υπάρχει και το νικάμπ που επιτρέπει μέρος του μετώπου και τα μάτια.

Η ίδια λέει αστειευόμενη « Με την μπούρκα που ούτε τα μάτια μου δεν βλέπεις καλά καλά, απορούσε κιόλας η οικογένεια μου γιατί δεν με ήθελε κανένας, τώρα καταλαβαίνω το αστείο της υπόθεσης. Όταν το έσκασα και πήγα Ιταλία την πέταξα εννοείται».

Έγινε καθολική ψάχνοντας από περιέργεια και γνώρισε τον άντρα της που ήταν Έλληνας φοιτητής και ήρθαν στην Ελλάδα έπειτα.

Αναφέρει ότι στην Τυνησία πλέον έχουν γίνει βήματα εξέλιξης , όπως το 2018 που η κυβέρνηση υποστήριξε τα δικαιώματα της γυναίκας και επιτέλους κατοχυρώθηκε το συναινετικό διαζύγιο «άλμα προόδου». Πιστεύει ότι κάποιες χώρες δυστυχώς δεν θα αλλάξουν ποτέ (Αφγανιστάν- Ιράν) και ότι πάντα θα υπάρχουν οικογένειες που δίνουν τις κόρες τους « σκλάβες γάμου». Τέλος δεν μιλάει με κανέναν από την οικογένεια της και δεν ξέρουν καν που βρίσκεται.

Όσον αφορά την Ελλάδα δεν σκέφτεται να φύγει γιατί,

Το ίδιο το υποκείμενο αναφέρει χιουμοριστικά « εδώ ανασαίνω αν και καπνίζω, γιατί θέλω και μπορώ κυρίως».

Υποκείμενο I:

Είναι 43 ετών και κατάγεται από την Ινδονησία και ο άντρας της από Μαλαισία. Βρίσκονται στην Ελλάδα από το 2003, γιατί χρειαζόταν βοήθεια ο κουνιάδος της, ενώ δεν ήθελε να έρθει δεν μπορούσε να αρνηθεί στον αδερφό του άντρα της. Όταν ξεκίνησαν να έρθουν τα παιδιά της (2 από 4) ήταν κοντά στην ηλικία των 10 και ο άντρας είχε δουλειά γι' αυτό δεν ήθελε. Είναι μια γυναίκα πολύ θρήσκα, όπως και η οικογένεια της. Στο σπίτι το Κοράνιο βρίσκεται δίπλα από τις τραπεζαρίες σε ξεχωριστό δικό του τραπεζάκι και

φοράει μαντίλα συνέχεια. Η κόρη της πλέον 17 και επηρεασμένη που μεγάλωσε εδώ δεν την καταλαβαίνει.

Όπως η ίδια αναφέρει « πριν δύο χρόνια με ρώτησε τι χρώμα μαλλιά έχω και γιατί τα κρύβω».

Πιστεύει ότι στα οικιακά είναι πολύ καλή μιας και είναι γυναικεία υπόθεση και προσπαθεί να κάνει παρέα με λίγα άτομα που να κατάγονται από την ίδια ή κοντινές χώρες για να μην αλλοιωθεί. Επίσης δεν θα χρειαστεί να εξηγήει κάθε τι που κάνει, γιατί γνωρίζουν ήδη ενώ στη γειτονιά της μέχρι και σήμερα νιώθει ανεπιθύμητη.

Το ίδιο το υποκείμενο αναφέρει « μου έχουν παραπονεθεί ακόμα και για την μυρωδιά του φαγητού μου, ότι είναι έντονη και τι μπαχαρικά βάζω και τους ενοχλεί».

Επιπλέον ο κουνιάδος της έχει δεχθεί επίθεση με αποτέλεσμα να πάει στο νοσοκομείο για ράμματα και με ένα ραγισμένο πλευρό. Γι αυτό δεν θέλει να μείνει εδώ, γιατί σε μια μουσουλμανική χώρα δεν θα συνέβαινε αυτό. Τέλος ξέρει ότι τα παιδιά της πλέον μεγάλωσαν με άλλη κουλτούρα και ότι δεν θα την ακολουθήσουν, ευελπιστεί όταν ο άνδρας της πάρει σύνταξη να επιστρέψουν.

Υποκείμενο Κ:

Είναι 47 ετών και κατάγεται από την Σουμάτρα, Ινδονησίας. Όταν ήταν 20 ετών, ένας άνδρας από το χωριό της, την απήγαγε για να την παντρευτεί και η οικογένεια της δεν έκανε τίποτα για να την βοηθήσει. Την έσωσε μια από τις 3 γυναίκες που είχε ήδη παντρευτεί ο ίδιος άντρας και εφόσον το έσκασε δεν γύρισε στο σπίτι της.

Το ίδιο το υποκείμενο αναφέρει « έφυγα για το Μπαλί, δεν θα επέστρεφα σπίτι μου, από την μια φυλακή στην άλλη. Το 1993 το έσκασα για Μπαλί, το Hijab όμως το έβγαλα το 1995 όταν γνώρισα τον άντρα μου ».

Ο άντρας της είναι Μπαλινέζος και Ινδουιστής, μια θρησκεία που ασπάστηκε και η ίδια.

Όπως και το ίδιο το υποκείμενο εξιστορεί « μέχρι το 2000 ένιωθα ακόμα φόβο και ζούσα όσο μπορούσα κρυμμένη».

Όταν επιτέλους βρήκε τη δύναμη και ζούσε ελεύθερη το 2002, συνέβη η βομβιστική επίθεση της 12ης Οκτωβρίου.

Το ίδιο το υποκείμενο διαπιστώνει «πέθαναν 200 άνθρωποι και ο λόγος, για να ενωθούν και καλά κάποιες χώρες για να υπάρξει ένα μεγάλο ισλαμικό κράτος».

Τότε έφυγαν και ήρθαν στην Ελλάδα που είχε ο άντρας της φίλους και από τότε δεν έφυγαν πάλι, βέβαια πλέον πηγαίνουν διακοπές στο Μπαλί, αλλά εδώ νιώθει ασφάλεια.

Πιστεύει ότι δεν φταίει η οικογένεια της γι' αυτά που συνέβησαν αλλά η ίδια η θρησκεία όπως την έχουν μετατρέψει. Θυμάται ότι μια φίλη της που την είχαν παντρέψει μικρή, μεγαλώνοντας ζήτησε διαζύγιο από τον άντρα της και αυτός την έδειρε.

Το ίδιο το υποκείμενο παραθέτει «το Κοράνιο έχει κεφάλαιο που μιλάει για την γυναίκα και συγκεκριμένα το κεφάλαιο 4 αν θυμάμαι καλά αναφέρει τα δικαιώματα που δεν πρέπει να έχει. Οι άνθρωποι έχουν δύο όψεις. Ο θεός μου το παίζει ειρηνικός μουσουλμάνος και έχει τουριστικό μαγαζί, όμως υπερασπίζεται φανατικά τον Χουσεΐν και τον Λάντεν, που δεν τον θεωρεί και τρομοκράτη αλλά σωστό ηγέτη».

Θεωρεί ότι όσο υπάρχουν περιπτώσεις χωρών όπως η Σομαλία που καταδικάζει εις θάνατον δια λιθοβολισμό ένα δεκατριάχρονο κοριτσάκι το οποίο βιάστηκε από 3 άντρες με την κατηγορία της μοιχείας, ο πλανήτης δεν θα μπορέσει να ελευθερωθεί.

Όπως η ίδια αναφέρει «Η Ελλάδα είναι μια ελεύθερη χώρα που δίνει στην μουσουλμάννα τα ίδια δικαιώματα με την Ελληνίδα αλλά μπορεί και να απευθύνεται στο ισλαμικό οικογενειακό δίκαιο(περίπτωση Θράκης), όπου εάν τα παιδιά είναι πάνω από 7 ετών την κηδεμονία την παίρνει ο πατέρας».

Δεν θα φύγει από Ελλάδα περιμένει να συνταξιοδοτηθεί και αυτή και ο άντρας της και να ταξιδέψουν στην Ευρώπη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αρχικά πριν από την παράθεση των συμπερασμάτων πρέπει να επισημάνουμε ότι η συγκεκριμένη έρευνα αφορά αποκλειστικά τη θρησκεία του Ισλάμ. Τα αποτελέσματα που προκύπτουν αφορούν τις ατομικές και κοινωνικές ελευθερίες των ανθρώπων υπό την ομπρέλα της συγκεκριμένης αυτής θρησκείας. Επισημαίνουμε ότι η όλη έρευνα έχει διεξαχθεί χωρίς να παρεμβαίνουν προσωπικοί συναισθηματισμοί και απόψεις και ότι τα αποτελέσματα αυτής δεν πρέπει να συγχέονται με άλλες θρησκείες.

Η συγκεκριμένη έρευνα μας οδήγησε σε αρκετά συμπεράσματα και μας βοήθησε να απαντήσουμε στα κυριότερα ερευνητικά μας ερωτήματα τα οποία αφορούν, την επιρροή της θρησκείας στην ελευθερία του ατόμου και την επιρροή της θρησκευτικής του ταυτότητας κατά την ένταξη του στην κοινωνία.

Η θρησκεία του ατόμου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις απόψεις και τον τρόπο ζωής που επιλέγει το υποκείμενο να ζει. Το κατά πόσο ισχυρή είναι η πίστη του στους θρησκευτικούς κανόνες επηρεάζει και τον τρόπο ζωής του. Το Ισλάμ από μόνο του έχει πολύ αυστηρούς κανόνες που σε πολλά επίπεδα στερούν τις ατομικές ελευθερίες είτε το υποκείμενο είναι άντρας είτε γυναίκα. Οι νόμοι και οι κανόνες του Ισλάμ επηρεάζουν την ζωή γιατί επιβάλλουν συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς και νοοτροπία. Το πόσο βαθιά πιστός και θρησκευόμενος είναι ο καθένας το εκπέμπει στο εξωτερικό του περιβάλλον μέσω των απόψεων του και της συμπεριφοράς του. Βέβαια το Ισλάμ μπορεί να είναι ένα αλλά διαφέρει από χώρα σε χώρα ως προς την αυστηρότητα και τους νόμους.

Μετά από την ολοκλήρωση της έρευνας μου συμπεράνα ότι η επιρροή της θρησκείας είναι εμφανής ακόμα και από τις πιο απλές τους συνήθειες όπως είναι το ξεκίνημα της ημέρας τους, το οποίο περιλαμβάνει υποχρεωτική προσευχή καθώς και την λήξη της ημέρας τους που έχουν την ίδια ακριβώς υποχρέωση.

Σχεδόν όλοι οι κανόνες που αφορούν και τα δύο φύλα με εξαίρεση ένα επιπρόσθετο μικρό πλήθος αυστηρών κανόνων που έχει ως θέμα την γυναίκα. Το να είσαι μουσουλμάνα είναι δύσκολο και αυτό φαίνεται στο πως παραβιάζεται η ατομική της ελευθερία, στο πως αντιμετωπίζεται από την κοινωνία αλλά και από την νομοθεσία της εκάστοτε χώρας όπου είναι επιτρεπτό να της επιβληθούν απάνθρωπες τιμωρίες. Σε ορισμένες περιπτώσεις η γυναίκα μπορεί να περιοριστεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να βρίσκεται έγκλειστη στο σπίτι ακόμα και να χάσει την ζωή της από μια πράξη που μπορεί να θεωρηθεί ως έγκλημα τιμής. Σε πολλές μουσουλμανικές κοινωνίες όταν μιλάμε για δικαιώματα αναφερόμαστε σε ανδρικά δικαιώματα. Η θρησκεία του Ισλάμ καθορίζει το πως πρέπει να ζει και τι πρέπει να κάνει μια γυναίκα και ένας άνδρας αντίστοιχα. Η εφαρμογή των τιμωριών με βάση το νόμο διαφέρει ανάλογα το φύλο καθώς πολλές τιμωρίες είναι μονομερώς ακραίες, παραδείγματος χάριν σε πολλά μουσουλμανικά κράτη οι γυναίκες δεν έχουν γεντεί ποτέ την ελευθερία και μπορεί να δολοφονηθούν ακόμα και για κάτι που εμείς θεωρούμε αμελητέο όπως είναι η άρνηση της χρήσης της μπούρκα (Αφγανιστάν).

Η θρησκεία του Ισλάμ διέπεται από πολύ αυστηρούς κανόνες και περιορισμούς οι οποίοι επιβάλλονται στους πιστούς και έρχονται πολλές φορές σε αντίθεση με τα δεδομένα για εμάς ανθρώπινα δικαιώματα. Ας δούμε μερικά από τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα του δυτικού κόσμου τα οποία καταπατούνται στο όνομα του Ισλάμ.

Αρχικά κάθε άτομο έχει δικαίωμα στην ζωή και την ελευθερία αν είναι άνδρας, η μουσουλμάνα πρέπει να ζητάει άδεια για να μπορέσει να βγει από το σπίτι. Στον γάμο ο άνδρας σε σχέση με την γυναίκα μπορεί να έχει πολλές συζύγους ταυτόχρονα σε αντίθεση με τη γυναίκα που επιτρέπεται να έχει μόνο έναν αφέντη, ο οποίος είναι και ο μόνος που έχει το δικαίωμα να ζητήσει διαζύγιο για δικούς του λόγους στερώντας από τη γυναίκα ακόμα και τα παιδιά της (ηλικία άνω των 7 ετών η επιμέλεια πάει στον πατέρα). Επίσης σε θέματα κληρονομιάς και μαρτυρίας δικαστικών υποθέσεων η ανδρική μαρτυρία υπερισχύει της γυναικείας σε μια αναλογία της τάξεως 4/1 υπέρ των ανδρών. Τέλος, όσον αφορά τις ποινές που επιβάλλονται σε ορισμένες χώρες, παραδείγματος χάριν υφίσταται ο ακρωτηριασμός στους κλέφτες ανεξαρτήτως φύλου και ο θάνατος δια λιθοβολισμού σε

περιπτώσεις μοιχείας προφανώς για τις γυναίκες, διότι οι άνδρες έχουν το δικαίωμα της πολυγαμίας.

Επομένως από την έρευνα που έχει διεξαχθεί όσον αφορά το πρώτο ερευνητικό μας ερώτημα για την επιρροή της θρησκείας στην ελευθερία έχουμε συμπεράνει ότι η θρησκεία όχι μόνο μπορεί να επηρεάσει αλλά και να καθορίζει το τρόπο ζωής του ατόμου. Μία τόσο αυστηρή θρησκεία η οποία επιβάλλει το τρόπο ζωής και ξεχωρίζει κάθετα το γένος του ατόμου, μας φανερώνει ξεκάθαρα το πώς αυτό φαίνεται στην καθημερινότητα του και στις απόψεις του. Βέβαια αυτό δεν είναι σε όλα τα άτομα στη μέγιστη βαθμίδα καθώς το κάθε άτομο δέχεται και εξωτερικές επιρροές από το περιβάλλον του.

Ο δεύτερος πυλώνας των ερωτημάτων μας έχει να κάνει με την επιρροή της θρησκευτικής ταυτότητας του ατόμου ως προς την ένταξη του σε ένα ετερόθρησκο κοινωνικό σύνολο. Η θρησκευτική ταυτότητα του ατόμου καθορίζει τον τρόπο συμπεριφοράς του τόσο εντός όσο και εκτός της οικίας του.

Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις ωθούν τα άτομα σε έτερες συμπεριφορές ανάλογα με τα πιστεύω τους. Όταν για παράδειγμα κάποιος είναι κάθετος από το οικογενειακό του περιβάλλον στις απόψεις του για το έτερο φύλο αυτό θα δειχθεί και στο εξωτερικό περιβάλλον, χωρίς βέβαια αυτό να γίνεται αποδεκτό λόγω διαφορετικών ιδεών. Τέτοιες πεποιθήσεις μπορεί άθελα τους να πυροδοτήσουν ως ένα βαθμό ρατσιστικές συμπεριφορές. Βέβαια ο ρατσισμός δεν είναι μονομερής συμπεριφορά καθώς και πολλοί Χριστιανοί παραδείγματος χάριν είναι φανατικοί με την δική τους θρησκεία καταδικάζοντας έτσι οποιαδήποτε άλλη.

Κάθε άτομο τόσο στο δυτικό όσο και στον ανατολικό κόσμο ανάλογα βέβαια με το σε ποια χώρα βρίσκεται έχει το δικαίωμα αλλαγής της θρησκείας του, ώστε αυτή να πρεσβεύει τις αντιλήψεις και τα ιδεώδη του. Αυτό βέβαια ισχύει όπως προαναφέραμε ανάλογα με την χώρα καθώς δεν υφίσταται παντού το δικαίωμα της ανεξιθρησκίας. Τέλος το κατά πόσο θα είναι επιτυχής η ένταξη του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο δεν έχει να κάνει μόνο με την προσωπική του θρησκευτική ταυτότητα αλλά και με τον τρόπο που αλληλεπιδρά το

κοινωνικό σύνολο απέναντι του καθώς το κάθε άτομο έχει διαφορετικές αντιλήψεις τις οποίες εκφράζει και με διαφορετικό τρόπο, για παράδειγμα ανάλογα με την ηλικία την οποία βρίσκεται και την νοοτροπία που έχει αποκτήσει.

Η ελληνική κοινωνία όπως και κάθε άλλη κοινωνία δεν είναι αυτή καθαυτή που δυσκολεύει την ένταξη των μουσουλμάνων στο σύνολο της αλλά οι πράξεις που έχουν διεξαχθεί στο όνομα του Ισλάμ, γιατί πολλοί από τους μουσουλμάνους δεν ενστερνίζονται τις πράξεις αυτές και θέλουν αλλαγές όπως είδαμε και στις συνεντεύξεις μας.

Συμπερασματικά διαπιστώνεται από τα αποτελέσματα της έρευνας ότι η θρησκεία του Ισλάμ επηρεάζει την ελευθερία του ατόμου στα πλαίσια της κοινωνίας. Η συγκεκριμένη θρησκεία έχει πληθώρα κανόνων και υποχρεώσεων, οι οποίοι δημιουργούν σοβαρό αντίκτυπο στην ζωή των πιστών της και κυρίως στις γυναίκες που είναι εμφανής η διάκριση που υπάρχει. Οι περισσότεροι πιστοί έχουν μάθει να μεγαλώνουν και να ζουν με αυτό τον τρόπο και οι περιπτώσεις που άνθρωποι άλλαξαν θρησκεία είναι εξαιτίας τραγικών καταστάσεων που έζησαν και δεν άντεχαν άλλο αυτήν την καταπίεση. Τέλος η κατάσταση που επικρατεί στις χώρες που ασπάζονται το Ισλάμ είναι εξαιρετικά σοβαρή παρά τα βήματα προόδου που γίνονται, τα οποία όμως δεν είναι αρκετά διότι πολλά από τα κράτη εφαρμόζουν στην ακραία μορφή τον ισλαμικό νόμο της Σαρίας και είναι αυτά τα οποία χρειάζονται ριζικές αλλαγές. Απόρεια της εφαρμογής των νόμων και των κανόνων αυτών είναι και οι ρατσιστικές συμπεριφορές απέναντι στα άτομα αλλά χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλα πηγάζουν από την φήμη του Ισλάμ και όχι από συντηρητικό ξενοφοβικό χαρακτήρα που μαστιάζει τις κοινωνίες μας. Επομένως τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την περάτωση της έρευνας, επαληθεύουν τα δεδομένα της βιβλιογραφίας.

ΕΝΤΥΠΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δρίτσα, Δ.Λ., Μόσχου, Δ.Ν. και Παπαλεξανδροπούλου ΣΤΥΛ.Λ., 2015. *Χριστιανισμός και θρησκευόμενα*. Αθήνα: ΙΤΥΕ (Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων) - Διόφαντος.

Ίσαρη, Φ. και Πουρκός, Μ., 2015. *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: ΣΕΑΒ (Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών) – Κάλλιπος.

Ιωσηφίδης, Θ., 2008. *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.

Παπαγεωργίου, Η.Ν., 2011. *Θρησκεία και Μετανάστευση. Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΙΧ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*. Αθήνα: Σφακιανάκη.

Πεντάκη, Γ.Ι., 2016. Το κοράνιο. Στο Γ. Προεστό, 2006, επιμ. *Το Ιερό Κοράνι*. Αθήνα: Κάκτος.

Ποταμίτης, Ν., Μαρινάκη, Κ., Κέκκου, Μ., Δερμιτζάκης, Μ., Δημητρίου – Κοτσώνη, Σ., Γκασούκα, Μ. και Γιαννακόπουλος, Κ., 2001. *Ανθρωπολογία των φύλων*. Αθήνα: Σαββάλας. σ. 95-131.

Σισιλιάνος, Λ.Α., 2001. *Προτάσεις για θέματα θρησκευτικής ελευθερίας (ιδίως ζητήματα συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου)*. Αθήνα: Νομική σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών. σ. 1-11.

Τσιώλης, Γ., 2018. Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης, επιμ. *Ερευνητικές διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρητικές – Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης*. Πανεπιστήμιο Κρήτης: Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής έρευνας. σ. 97-125.

Ψαρρού, Ν., 2005. *Εθνική ταυτότητα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Gutenberg – Δαρδανός, Γ. και Κ.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Corvino, J., Anderson, R.T. and Girgis, S., 2017. *Debating Religious Liberty and Discrimination*. New York: Oxford University Press.

Crawford, R., 2004. Τί είναι η θρησκεία. Μετάφραση από Μπλετάς, Μ. Αθήνα: Σαββάλας.

Delphy, C., 2004. Φύλο και φυλή στην μετααποικιακή Γαλλία: η μαντίλα και η απόρριψη του Ισλάμ. [άρθρο]. *Σύγχρονα θέματα*, 27 (84), σ. 61-72. Στο Λ. Βεντούρα, 2011, επιμ. *Μετανάστευση και κοινωνικά σύνορα. Διαδικασίες αφομοίωσης, ενσωμάτωσης ή αποκλεισμού*. Αθήνα: Νήσος. σ. 243-268.

Kant, I., 1990. *Η θρησκεία*. Μετάφραση από Φερεντίνος, Σ. Αθήνα: Γκοβότση.

Marquand, D. and Nettler, R.L., 2003. *Θρησκεία και Δημοκρατία*. Μετάφραση από Τερζάκης, Φ. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Marshall, M.N., 1996. *Sampling for qualitative research*. Family practice. 13 (6). p. 522-526. New York: Oxford University Press.

Marvin, H., 1989. *Η ιερή αγελάδα και ο βδελυρός χοίρος. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ*. Μετάφραση από Κωνσταντόπουλος, Ν. Αθήνα: Τροχαλία.

Naik, Z., 2012. *Answers to Non- Muslims Common Questions about ISLAM*. U.K: I.D.C.I. - Islamic Dawah Centre International.

Patton, Q.M., 2002. *Qualitative Research & Evolution Methods*. 3rd.ed. Thousand Oaks, C.A.: Sage Publication.

Ziauddin, S., 2007. *Τι πιστεύουν οι Μουσουλμάνοι* ; Μετάφραση από Κονδύλης, Γ. Αθήνα: Ορφέας.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τσιτσελίκης, Κ., 2005. *Η θρησκευτικοποίηση του εθνικού ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού στο πεδίο των δύο μειονοτήτων*. [online] Διαθέσιμο στο Κέντρο μειονοτικών ομάδων : < <https://www.kemo.gr/index.php?sec=show&item=58> > [Ανακτήθηκε 25 Οκτωβρίου 2020].

Church of Scientology International, 2017. *Τι Είναι ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΓΝΩΡΙΖΕ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΟΥ*. [online] Available at: < <https://www.scientologyreligion.gr/religious-freedom/what-is-freedom-of-religion/page2.html> > [Accessed 10 September 2020] .

USCIRF, Annual report 14/9/2010. *International Human Rights Standards: Selected Provisions on Freedom of Thought, Conscience, and Religion or Belief*. [online] Available at : < <https://www.uscirf.gov/international-human-rights-standards-selected-provisions-freedom-thought-conscience-and-religion-or> > [Accessed 15 September 2020].